

แฟร์ดีน็อง เดอ โซซูร์ กับพัฒนาการของ วิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยม*

(Ferdinand de Saussure and the Development
of the Structuralist Method)

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร**

โคลด เลวี-สโตรส
(Claude Lévi-Strauss, 1908-)
นักปรัชญาและนักมานุษยวิทยา
ชาวฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียงโด่งดังและ
เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางใน
ฐานะผู้นำคนสำคัญในการศึกษา
มานุษยวิทยาสังคม (social

*ดัดแปลงจากบทที่ 1 ของหนังสือที่ผู้เขียนกำลังเขียนอยู่เรื่อง “สำนักโครงสร้างนิยมและ
สัณยวิทยา: ญาณวิทยาที่ปราศจากองค์ประธาน” (Structuralism and Semiology: An Epistemology
without the Subject).

**รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

anthropology) แนวโครงสร้างนิยม (structural anthropology; ดูรายละเอียดของการศึกษาแนวนี้ได้ใน Lévi-Strauss 1963a และ 1976) ได้กล่าวไว้ใน “บทนำ” เปิดชุดคำบรรยายของเขาในปีค.ศ. 1977 เพื่อออกอากาศทางสถานีวิทยุ CBC ของประเทศแคนาดา และพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือเล่มเล็ก ๆ ในเวลาต่อมาภายใต้ชื่อ *Myth and Meaning* (ดู Lévi-Strauss 1978) ขณะเดียวกันก็เป็นคำกล่าวที่แสดงให้เห็นถึงสภาวะที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของวิธีคิดแบบโครงสร้างนิยม (structuralism) ของเขาได้อย่างเด่นชัดยิ่งว่า

“ถึงแม้ข้าพเจ้ากำลังจะพูดถึงสิ่งที่ข้าพเจ้าได้เขียน พูดถึงหนังสือเล่มต่าง ๆ และบทความต่าง ๆ ของข้าพเจ้า แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ข้าพเจ้าลืมสิ่งที่ได้เขียนไปแล้วอย่างหมดสิ้นทันทีที่ข้าพเจ้าเขียนเสร็จ สิ่งนี้น่าจะเป็นปัญหาอยู่บ้างสำหรับการบรรยายครั้งนี้ อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าคิดว่ายังมีบางอย่างที่สำคัญเกี่ยวกับการหลงลืมนี้ด้วย กล่าวคือ ข้าพเจ้าไม่มีความรู้สึกเลยว่าข้าพเจ้าได้เขียนหนังสือ ข้าพเจ้ามีแต่ความรู้สึกว่าหนังสือเล่มต่าง ๆ ต่างหากที่เขียนผ่านตัวข้าพเจ้าและทันทีที่หนังสือเหล่านี้ได้ผ่านตัวข้าพเจ้าไป ข้าพเจ้าก็มีแต่ความรู้สึกว่างเปล่า ไม่มีอะไรหลงเหลืออยู่อีกเลย”¹

ในทำนองเดียวกัน จอร์จ ปูเลต์ (Georges Poulet) ผู้เข้าร่วมการสัมมนาคนหนึ่งในการประชุมสัมมนาวิชาการระหว่างประเทศครั้งสำคัญที่จัดขึ้นโดยศูนย์มนุษยศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยจอห์นส์ ฮอปกินส์ (the Johns Hopkins Humanities Center) ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อปลายปีค.ศ. 1966 (ดูรายละเอียดของการประชุมครั้งนี้ได้ใน Macksey and Donato, eds. 1970) และถือเป็นการเปิดตัวของสกุลความคิดที่เรียกว่า “โครงสร้างนิยม” และ “หลัง

1. ดู Lévi-Strauss 1978: 3. ต้นฉบับภาษาอังกฤษมีดังนี้: “Although I am going to talk about what I have written, my books and papers and so on, unfortunately I forgot what I have written practically as soon as it is finished. There is probably going to be some trouble about that. But nevertheless I think there is also something significant about it, in that I don't have the feeling that I write my books. I have the feeling that my books get written through me and that once they have got across me I feel empty and nothing is left.”

โครงสร้างนิยม” (poststructuralism) ขึ้นพร้อม ๆ กันในโลกวิชาการภาษาอังกฤษโดยทั่ว ๆ ไปและโลกวิชาการอเมริกันเป็นการเฉพาะ ถึงกับประกาศก้องว่า “งานเขียนมีชีวิตของตัวเองอยู่ภายในตัวข้าพเจ้า ในระดับหนึ่งงานเขียนคิดเป็น/คิดได้ และงานเขียนยังสามารถสร้างความหมายของตัวเองขึ้นในตัวข้าพเจ้าอีกด้วย”² การสัมมนาวิชาการระหว่างประเทศที่มหาวิทยาลัยจอร์จทาวน์ส์ ฮอปกินส์ ครั้งนี้ถือว่ามีค่าสำคัญยิ่ง เพราะนอกจากจะเป็นการนำนักคิด นักเขียน และนักทฤษฎีคนสำคัญ ๆ แห่งสำนักโครงสร้างนิยมมาประชุมร่วมกันแล้ว ยังถือเป็นการเปิดตัวของสำนักคิดที่เรียกว่า “หลังโครงสร้างนิยม” ขึ้นอย่างเป็นทางการครั้งแรก ขณะเดียวกันก็ถือเป็น “จุดจบ” ของสำนักโครงสร้างนิยมไปพร้อม ๆ กันด้วย (ดูรายละเอียดใน Lentricchia 1980: 157-63 และดูเปรียบเทียบกับ Benoit 1970 ซึ่งไม่เห็นด้วยกับการตั้งข้อสังเกตทำนองนี้) ผ่านการวิพากษ์วิจารณ์สำนักโครงสร้างนิยมที่แหลมคมและถอนรากถอนโคนของฌาร์ค แดร์ริดา (Jacques Derrida, 1931-) ผู้ร่วมสัมมนาอีกคนหนึ่ง ซึ่งถือกันว่าเป็นนักคิดคนสำคัญของสำนักหลังโครงสร้างนิยมในงานที่มีชื่อเสียงของเขาชื่อ “Structure, Sign and Play in the Discourse of the Human Sciences” (ดูรายละเอียดใน Macksey and Donato, eds. 1970: 247-65 หรือใน Derrida 1978: 278-93; ส่วนรายละเอียดของการวิพากษ์วิจารณ์นี้ดูบทที่ 2 ของงานศึกษา)

คำถามเกิดขึ้นว่า ด้วยเหตุผลและกระบวนการคิดแบบใดที่ทำให้บรรดานักคิด/นักทฤษฎีทั้งจากสำนักโครงสร้างนิยมและหลังโครงสร้างนิยม จึงได้หาญกล้าที่จะท้าทายและล้มล้างความคิด/ความเชื่อในเรื่องฐานะความเป็นองค์ประธานของมนุษย์ (the human subject) ลงได้อย่างเด็ดขาดและอย่างเลือดเย็นถึงเพียงนี้ เป็นการล้มล้าง/ทำลายความคิด/ความเชื่อที่สืบสายธารมาจากเรเน่ เดการ์ต (René Descartes, 1596-1650) นักปรัชญาและนักคณิตศาสตร์ชาวฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียงก้องโลกผู้ประกาศก้องเป็นสัจพจน์ของ

2. ดู Poulet 1970: 62. ต้นฉบับภาษาอังกฤษมีดังนี้: “The work lives its own life within me; in a certain sense, it thinks itself, and it even gives itself a meaning within me.”

ปรัชญาตะวันตกตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 ว่า “ข้าพเจ้าคิด, เพราะฉะนั้น, ข้าพเจ้าจึงเป็นตัวข้าพเจ้า” (“I think, therefore, I am;” ดูตัวอย่างความคิดของเขาได้ใน Descartes 1960 และ 1965) หรือที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในนามของ a Cartesian subject ตามชื่อในภาษาละตินของเดการ์ต Cartesius และเป็นความคิด/ความเชื่อที่ส่งต่อมายังปรัชญาแขนงต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นปรัชญาสายประจักษ์นิยม/ปฏิฐานนิยม (empiricism/positivism), ปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology), อัตภาวะนิยม (existentialism), ศาสตร์แห่งการตีความ (hermeneutics) จนถึงวิธีคิดแบบเสรีนิยม (liberalism) ในปัจจุบัน ในนัยนี้วิธีคิดของสำนักโครงสร้างนิยมและของสำนักหลังโครงสร้างนิยมจึงนับว่ามีความสำคัญและท้าทายยิ่ง เนื่องจากเป็นสกุลความคิดที่ต้องการหักล้าง/ทำลายปรกการหลักประการหนึ่งของปรัชญาตะวันตก เป็นสกุลความคิดที่มีลักษณะย้อนศรสวนทางกับวิธีคิดกระแสหลักอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ แทนที่จะมองมนุษย์ว่าเป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถคิด กระทำหรือตัดสินใจอย่างมีเหตุผลด้วยตัวเองได้ (the conscious subject) อย่างที่นิยมเชื่อกันนั้น (ดูตัวอย่างการตั้งคำถามกับฐานะความเป็นองค์ประธานของมนุษย์ทำนองนี้ได้ใน Feyerabend 1987; Althusser 1971; Lacan 1977; Foucault 1970 และการถกเถียงระหว่าง Foucault and Chomsky 1971a) นักคิดในสกุลความคิดนี้กลับมองมนุษย์ว่าเป็นเพียง “ร่างทรง” ของภาษา หรือของโครงสร้างเฉพาะชุดหนึ่ง (the unconscious subject) ดังคำกล่าวของเลวี-สโตรซังส์ตันที่ว่าเขาไม่ได้เขียนหนังสือ แต่หนังสือต่างหากที่เขียนเขา, หรือคำประกาศของเขาในการศึกษาในทานปรัมปราที่สร้างความหงุดหงิดรำคาญใจให้กับคนจำนวนมากว่าเขาไม่ได้สนใจศึกษาว่า “คนคิดอย่างไรในนิทานปรัมปรา” (“how men think in myth”) แต่สนใจว่า “นิทานปรัมปราคิดอย่างไรในตัวคนในระดับที่แม้แต่เจ้าตัวเองก็ไม่รู้” (“how myths think in men, unbeknown to them.”; อ้างใน Hawkes 1977: 41) หรือดังคำกล่าวของปูล์เสต์ที่ว่าเขาไม่ได้อ่านหนังสือแต่หนังสืออ่านเขา เป็นต้น ถ้าหากฟริตริช นีทส์เซ่ (Friedrich Nietzsche, 1844-1900) นักปรัชญาชาวเยอรมันซึ่งถือกันว่าเป็นแหล่งบันดาลใจให้กับนักคิดคนสำคัญ ๆ แห่งสำนักหลังโครงสร้างนิยมไม่ว่าจะเป็นมิเชล ฟูโก หรือฌาร์ค แดร์ริดาก็ตาม (ดูรายละเอียด

ใน Schriff 1995) ประกาศว่า “พระเจ้าได้ตายไปแล้ว” (“God is dead.” ดู Nietzsche 1974:#108, p. 167; 125, p. 181; 343, p. 279) นักคิดในสกุลความคิดแบบโครงสร้างนิยมและหลังโครงสร้างนิยมก็จะประกาศว่า “มนุษย์ในฐานะองค์ประธานได้ตายไปแล้ว” เช่นกัน ดังเช่นที่ฟูโกกล่าวไว้ใน “คำนำ” ของหนังสือ *The Order of Things* ของเขาว่า “มนุษย์ (ในฐานะที่เป็นหน่วยของการศึกษา/หาคำความรู้ - ไชยรัตน์) เป็นเพียงประดิษฐกรรมที่เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้ ยังไม่ถึงสองศตวรรษด้วยซ้ำ เป็นรอยย่น/รอยยับที่เกิดขึ้นใหม่ในความรู้ของเรา และก็จะมลายหายไปอีกทันทีที่ความรู้ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบใหม่”³ ฉะนั้นจึงไม่เกินความจริงเท่าใดนักหากจะกล่าวว่า คาถาหลักประจำสำนักโครงสร้างนิยมและหลังโครงสร้างนิยมประการหนึ่งก็คือคำประกาศก้องในเรื่องของความตายของมนุษย์ในฐานะองค์ประธาน (the death of the subject/decentring the subject) และนี่คือคุณูปการที่สำคัญยิ่งของสำนักโครงสร้างนิยมที่สามารถสร้างข้อถกเถียงชุดใหม่ขึ้นในแวดวงวิชาการแขนงต่าง ๆ

แฟร์ดีนันด์ เดอ โซซูร์

ทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ หรือที่แมคเซย์กับโดเนโทเรียกว่า “ข้อชวนทะเลาะของสำนักโครงสร้างนิยม” (the Structuralist Controversy) นั้นเอง

โดยภาพรวมแล้ว ทั้งสำนักโครงสร้างนิยมและสำนักสัญวิทยา (semiology) หรือสัญศาสตร์ (semiotics) ต่างก็พัฒนามาจากฐานของการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้าง (structural linguistics) ของนักภาษาศาสตร์ชาวสวิสชื่อแฟร์ดีนันด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure, 1857-1913) เพียงแต่แตก

3. ดู Foucault 1970: xxiii. ค้นฉบับภาษาอังกฤษมีดังนี้: “...man is only a recent invention, a figure not yet two centuries old, a new wrinkle in our knowledge, and that he will disappear again as soon as that knowledge has discovered a new form.”

แขนงออกไปในสาขาวิชาที่แตกต่างกัน (ดูเปรียบเทียบกับ Culler 1973 ที่เห็นแตกต่างไปจากที่ผู้เขียนกล่าวไว้ในที่นี้เล็กน้อย) กล่าวคือ วิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมเป็นที่นิยมและโดดเด่นในแวดวงการศึกษา มานุษยวิทยา สังคม ภายใต้การนำของนักมานุษยวิทยาชาวฝรั่งเศสคนสำคัญชื่อ โคลด เลวี-สโตรส ที่ผู้เขียนกล่าวถึงข้างต้น ส่วนวิธีการหาความรู้แนวที่เรียกว่าสัญวิทยาหรือสัญศาสตร์นั้นเป็นที่นิยมใช้และศึกษากันในแวดวงวรรณคดีวิจารณ์ (literary criticism) และวัฒนธรรมศึกษา (cultural studies) ภายใต้การนำของนักสัญวิทยาชาวฝรั่งเศสคนสำคัญชื่อ โรลอง บาร์ธส์ (Roland Barthes, 1915-1980) อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะผ่านเลยไปพูดถึงความคิดของโซซูร์อันเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการทำความเข้าใจวิถีคิดของสำนักโครงสร้างนิยมและสำนักสัญวิทยา/สัญศาสตร์นั้น ผู้เขียนใคร่ขอกกล่าวไว้ในที่นี้ก่อนว่า ได้ตระหนักถึงความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เรียกว่าสัญวิทยา (semiology) กับสัญศาสตร์ (semiotics) ดังที่เทอร์เร็นซ์ ฮอกส์ (ดู Hawkes 1977: 124) ได้ชี้ให้เห็นว่าเป็นเพียงเรื่องของการนิยามในตัวบุคคลที่ถือเป็นปรมาจารย์ของวิธีการหาความรู้แบบนี้มากกว่า เป็นเรื่องของความแตกต่างในสาระสำคัญ กล่าวคือ ฮอกส์เห็นว่า semiology หรือสัญวิทยาเป็นคำที่นิยมใช้เรียกกันในกลุ่มนักวิชาการยุโรป เพื่อแสดงความเคารพต่อโซซูร์ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มบุกเบิกวิธีการศึกษาแบบนี้ขึ้นมาในงานชิ้นสำคัญของเขา (ดู Saussure 1959 ที่ผู้เขียนจะได้กล่าวถึงในรายละเอียดข้างหน้า) ส่วน semiotics หรือสัญศาสตร์นั้น เป็นคำที่นิยมใช้กันในกลุ่มนักวิชาการที่ใช้ภาษาอังกฤษเพื่อเป็นการแสดงกตเวทิต่อชาร์ล แซนเดอร์ส เพอร์ซ (Charles Sanders Peirce, 1839-1914) นักปรัชญาชาวอเมริกันผู้ยิ่งใหญ่ที่ถูกมองข้ามความสำคัญไปอย่างน่าเสียดายในช่วงที่เขายังมีชีวิตอยู่⁴ แต่สองคำนี้ก็มีความหมายไม่แตกต่างกันเท่าใดนัก นั่นคือหมายถึงสาขาวิชาที่ศึกษาระบบของสัญญาณ (a sys-

4. งานของเพอร์ซมีมากและอ่านค่อนข้างยาก เนื่องจากเพอร์ซมีความรู้ความเชี่ยวชาญในหลายแขนงวิชาการจนแทบไม่น่าเชื่อ อีกทั้งประวัติชีวิตส่วนตัวของเพอร์ซเองก็มีความยุ่งยากลับซับซ้อนไม่แพ้งานวิชาการที่เขาเขียน แต่เป็นที่น่ายินดีว่าในปัจจุบันงานศึกษาเกี่ยวกับชีวิตและความคิดของเขาที่เป็นระบบ และเข้าใจง่าย เริ่มถูกค้นพบและพิมพ์เผยแพร่สู่สาธารณชนในวงกว้างเมื่อต้นปีคริสต์ทศวรรษ 1990s นี้เอง (ดูรายละเอียดใน Brent 1993) ส่วนความคิดเกี่ยวกับสัญศาสตร์ของเพอร์ซหาได้ ใน Peirce 1955

tem of signs) หรือศาสตร์ว่าด้วยสัญญาณ (a science of signs) และโดยข้อเท็จจริงแล้วงานศึกษาของเพอร์ซเป็นการสานต่อความคิดในเรื่องสัญญาณวิทยาของโชซูร์ที่เปิดประเด็นไว้แต่ยังไม่มีโอกาสศึกษาในรายละเอียด กล่าวอีกนัยหนึ่งผู้เขียนได้ตระหนักถึงข้อวิพากษ์วิจารณ์ของนักทฤษฎีในแนวสัญญาณวิทยาอย่างโทมัส ซีบบอก (Thomas Sebeok) และฟลอยด์ เมอร์เรล (Floyd Merrell) ที่มีต่อวิธีคิดที่พยายามโยงสัญญาณวิทยากับสัญญาณศาสตร์เข้าด้วยกันว่ามีได้ให้ความสำคัญอย่างเพียงพอกับความคิดและงานของเพอร์ซ ยกเว้นการพูดถึงความคิดคร่าว ๆ ของเพอร์ซในเรื่องของการแยกสัญญาณออกเป็น 3 แบบคือ ภาพเหมือน (icon), ดรรชนี (index), และสัญลักษณ์ (symbol) ดังที่ฮอกส์ได้กระทำอยู่เท่านั้น (ดูรายละเอียดใน Merrell 1992) นอกจากนี้ สเตอร์ร็อก (ดู Sturrock 1979: 8, n. 3) ยังชี้ให้เห็นอย่างน่าสนใจยิ่งด้วยว่าศัพท์คำว่า "สัญญาณวิทยา" กับ "สัญญาณศาสตร์" หรือ semiology กับ semiotics ในตัวเองแล้วก็คือสัญญาณชนิดหนึ่ง เพราะสามารถสื่อความหมายเฉพาะแบบหนึ่ง เช่น ถ้าหากใครบอกว่าตัวเองเป็นนักสัญญาณวิทยา ก็สื่อความหมายว่ายอมรับและใช้ความคิดของโชซูร์เป็นหลัก ส่วนผู้ที่บอกว่าตัวเองเป็นนักสัญญาณศาสตร์ ก็แสดงว่าได้รับอิทธิพลมาจากเพอร์ซนักปรัชญาชาวอเมริกันเป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในงานศึกษานี้ผู้เขียนจะไม่แยกความแตกต่างของสองคำนี้แต่จะใช้ในความหมายเดียวกันในฐานะที่เป็นการศึกษาเรื่องของสัญญาณและระบบการสร้างความหมาย (signifying system) ของมนุษย์ นอกจากนี้ผู้เขียนใคร่ขอกล่าวไว้ในที่นี้อีกด้วยว่า ในการพูดถึงวิธีการหาความรู้ของสำนักโครงสร้างนิยมและสัญญาณวิทยา/สัญญาณศาสตร์ (และของสำนักอื่น ๆ ในอนาคต) ผู้เขียนมิได้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาความคิดของนักคิด/นักทฤษฎีท่านใดท่านหนึ่งในสกุลความคิดเหล่านี้อย่างละเอียดลึกซึ้งเป็นการเฉพาะแต่อย่างใด ไม่ว่าจะโคลด เลวี-สโทรสในกรณีของวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยม, หรือโรลอง บาร์ธส์ในกรณีของวิธีการหาความรู้แบบสัญญาณวิทยา ผู้เขียนเพียงต้องการหยิบยกงานบางส่วนของนักคิด/นักทฤษฎีเหล่านี้มาใช้ในฐานะที่เป็นตัวอย่างของวิธีการหาความรู้ นั้น ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจจะได้ศึกษา ค้นคว้าและวิจัยในระดับที่ลุ่มลึกต่อไป

วิธีการหาความรู้ของสำนักโครงสร้างนิยมและสัญวิทยา พัฒนามาจากความคิดทางด้านภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้างของแฟร์ดีนันด์ เดอ โซซูร์ในต้นศตวรรษที่ 20 ผ่านหนังสือเล่มเล็ก ๆ ของเขาที่มีชื่อว่า *Course in General Linguistics* (ดูรายละเอียดใน Saussure 1959; ส่วนการศึกษาความคิดของโซซูร์หาได้ใน Barthes 1967; Culler 1976; Descombes 1986; สุกัญญา 2525; นพพร 2542; และ พิณฑิพย์ 2543: บทที่ 2) นอกเหนือไปจากการที่ได้รับการยกย่องจากโจนาธาน คูลเลอร์ (ดู Culler 1976: 70-9) ให้เป็นหนึ่งในสามนักคิด/นักทฤษฎีที่ยิ่งใหญ่ควบคู่ไปกับซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud, 1856-1939) และเอมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim, 1858-1917) ที่สร้างผลสะท้อนให้กับแวดวงการศึกษาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์โดยรวมด้วยการศึกษาความหมายของการกระทำของมนุษย์ โดยดูที่บทบาท/หน้าที่ของการกระทำนั้น ๆ ในบริบทของสังคม มากกว่าศึกษาเฉพาะตัวพฤติกรรมโดด ๆ อย่างที่วิธีการหาความรู้แนวประจักษ์นิยมนิยมกระทำ โดยโซซูร์ได้ชี้ให้เห็นเพิ่มเติมว่าความหมายของสรรพสิ่งมีได้ดำรงอยู่ในตัวของสิ่งนั้น แต่อยู่ที่ความสัมพันธ์ของสิ่งนั้นกับสิ่งอื่น ๆ ภายใต้อระบบเดียวกัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง นักทฤษฎีทั้งสามร่วมกันปฏิวัติการศึกษาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ด้วยการสร้างญาณวิทยา (epistemology) ชุดใหม่ขึ้นมา เป็นญาณวิทยาที่กลับหัวกลับหางกับบรรดาความคิดที่มีมาก่อนหน้าที่เชื่อว่ามนุษย์หรือปัจเจกบุคคลสร้างสังคมสู่ความคิดที่วาระบบสังคมต่างหากที่สร้างมนุษย์ สร้างปัจเจกบุคคลขึ้นมาด้วยการตอกย้ำบรรดาระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์ และจารีตปฏิบัติต่าง ๆ ของสังคมไว้ในระดับของจิตไร้สำนึก (the unconscious) ของมนุษย์ ดังนั้นถ้าจะเข้าใจพฤติกรรม การกระทำของมนุษย์ ก็ต้องทำความเข้าใจกับระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์และจารีตปฏิบัติในสังคมนั้นที่เป็นตัวกำหนด สร้างความหมายให้กับพฤติกรรม และการกระทำนั้น ๆ มิใช่ดูที่ตัวพฤติกรรมหรือการกระทำตรง ๆ อย่างที่นิยมถือปฏิบัติกัน ความน่าสนใจอีกประการหนึ่งของโซซูร์ได้แก่การที่เขามีนงานเขียนของตัวเองน้อยมากตลอดชีวิตของโซซูร์มีงานเขียนรวม ๆ แล้วประมาณ 600 หน้ากระดาษเท่านั้น! แม้แต่งงานที่สร้างชื่อเสียงให้กับเขาและถือเป็นงานที่วางรากฐานให้กับการศึกษาภาษาศาสตร์ยุคใหม่ที่มีชื่อ *Course in General*

Linguistics ก็เป็นเพียงการรวบรวมและเรียบเรียงจากสมุดจดคำบรรยายของ ลูกศิษย์ของโซซูร์ 3 คนที่มหาวิทยาลัยเจนีวาใน 3 วิชา ในช่วงปีการศึกษา 1906-7, 1908-9, และ 1910-11 (ดู Saussure 1959: xi) หากไม่มีลูกศิษย์ รวบรวมและเรียบเรียงคำบรรยายของเขาแล้วพิมพ์เผยแพร่ต่อสาธารณะ โซซูร์ก็ จะไม่เป็นที่รู้จักเลยในแวดวงการศึกษาภาษาศาสตร์และวิธีการหาความรู้แบบ โครงสร้างนิยมและสัญวิทยาที่ไม่อาจพัฒนาขึ้นมาได้

การแยกระหว่างภาษากับการพูด/การใช้ภาษา (Langue and Parole)

ในงานชิ้นสำคัญนี้โซซูร์ได้วางกรอบความคิดเกี่ยวกับการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้างที่สำคัญ ๆ ไว้หลายประการ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นฐานคิดหลักของสำนักโครงสร้างนิยมและสัญวิทยา กล่าวคือ ประการแรกโซซูร์เสนอให้แยกระหว่างสิ่งที่เรียกว่า “ภาษา” (langue) กับ “การพูด/การใช้ภาษา” (parole) ออกจากกัน เนื่องจากมีความเห็นว่าการศึกษาภาษาศาสตร์เท่าที่ผ่านมามาก่อนหน้า เขามิได้ให้ความสนใจศึกษาภาษาโดยตรง ไม่เคยถามคำถามที่พื้นฐานที่สุดและมีความสำคัญที่สุดว่าอะไรคือสิ่งที่เรียกว่า “ภาษา”? อะไรคือสิ่งที่ภาษาศาสตร์ศึกษา? หรือหน่วยพื้นฐานสำหรับการศึกษาภาษาคืออะไร? สำหรับโซซูร์หน่วยพื้นฐานที่สุดในการศึกษาภาษาไม่ใช่คำ (word) อย่างที่มักนิยมถือปฏิบัติกัน เพราะสิ่งที่เรียกว่า “คำ” ในภาษามีปัญหามากกว่าคืออะไรกันแน่ เช่น อาจหมายถึงเสียง, ภาพตัวแทนความคิด, หรือการใช้ภาษาก็ได้ นอกจากนี้ลำพังเสียงเพียงอย่างเดียวก็ไม่สามารถถือได้ว่าเป็นภาษาหรือคำพูด แต่ต้องอาศัยกฎเกณฑ์ระบบระเบียบที่ทำให้เสียงที่เปล่งออกมามีความหมาย ขณะเดียวกันในการพูด/การใช้ภาษาก็มีเรื่องของปัจเจกบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย มิใช่จะมีแต่เรื่องของระบบระเบียบ กฎเกณฑ์ของภาษาอย่างเดียว เมื่อเป็นเช่นนี้การใช้ภาษาจึงจำเป็นต้องมีสองด้านนี้พร้อม ๆ กัน นั่นคือ ด้านสังคมซึ่งเป็นเรื่องของระบบระเบียบกฎเกณฑ์ของภาษา และด้านส่วนตัวซึ่งหมายถึงผู้ใช้ภาษา เขาต่ออย่างใดอย่างหนึ่งไปไม่ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เสียงไม่ถือเป็นภาษาจนกว่าเสียงที่ได้ยินนั้นจะ

สื่อความหมายบางอย่าง ส่วนความหมายก็เป็นเรื่องของระบบระเบียบที่ตกลงกันเพื่อใช้เป็นกรอบในการสื่อความเข้าใจกัน (a system of convention) เช่น ถ้าหากว่ามีคนพูดถึงคำ ๆ เดียวกันมากกว่าหนึ่งครั้ง เราจะบอกได้อย่างไรว่าคำดังกล่าวเป็นคำ ๆ เดียวกันและใช้ในความหมายเดียวกัน ดังตัวอย่างคำพูดที่ว่า “ฉันซื้อเตี๋ยง 1 เตี๋ยงวันนี้” แล้วอีกคนถามว่า “เป็นเตี๋ยงแบบใด” (ดู Culler 1976: 26) คำถามเกิดขึ้นว่า คำว่า “เตี๋ยง” ในสองประโยคนี้นี้เป็นคำ ๆ เดียวกันหรือไม่ และเราจะบอกได้อย่างไร เนื่องจากลำพังเสียงที่แต่ละคนเปล่งออกมา แม้จะเปล่งคำ ๆ เดียวกันก็ไม่มีเหมือนกันแล้ว แล้วจะบอกได้อย่างไรว่าเป็นคำ ๆ เดียวกัน ในทำนองเดียวกัน การที่เราสามารถบอกได้ว่าคู่สนทนาทางโทรศัพท์ของเราเป็นใครทั้ง ๆ ที่ไม่เห็นหน้าก็เพราะความแตกต่างของเสียงของคนนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับเสียงของคนอื่น ฉะนั้นแม้เสียงจะต่างกัน กิริยาท่าทางที่พูดจะแตกต่างกัน เราก็สามารถบอกได้ว่าเป็นการพูดถึงสิ่งเดียวกัน หากเราเข้าใจสิ่งที่พูดว่าไม่ใช่เสียงแต่เป็น “รูปสัญลักษณ์” (signifier: ดูการอภิปรายข้างหน้า) ชนิดหนึ่ง ในขณะนี้เสียงกับรูปสัญลักษณ์จึงเป็นคนละเรื่องกัน มิใช่สิ่งเดียวกัน ในกรณีของตัวอย่างข้างต้น คำว่า “เตี๋ยง” แม้จะมีการออกเสียงแตกต่างกันออกไป เราก็ยังเข้าใจว่าเป็น “เตี๋ยง” เนื่องจากไม่ใช่คำว่า “เพี๋ยง” หรือ “เบี๋ยง” เป็นต้น ความหมายจึงเกิดขึ้นหรือเป็นผลมาจากความแตกต่างเป็นสำคัญ

โซซูร์ใช้ “ภาษา” (langue) ในความหมายของ “ระบบ/องค์รวมที่มีความสมบูรณ์ในตัวเองและมีกฎเกณฑ์ในการจัดประเภทแยกแยะแบบต่าง ๆ”⁵ ส่วนการพูด/การใช้ภาษา (parole) โซซูร์หมายถึง “การกระทำทางสังคมอันเป็นผลมาจากความสามารถในการใช้ภาษาของบุคคลลวกกับชุดของกฎเกณฑ์จารีตปฏิบัติที่จำเป็นที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับ เพื่อให้การติดต่อ สื่อสาร พูดคุย เป็นไปได้”⁶ และโซซูร์เห็นว่านักภาษาศาสตร์ควรให้ความสนใจศึกษาภาษามาก

5. ดู Saussure 1959: 9. ต้นฉบับภาษาอังกฤษมีดังนี้: “...a self-contained whole and a principle of classification.”

6. ดู Saussure 1959: 9. ต้นฉบับภาษาอังกฤษมีดังนี้: “...a social product of the faculty of speech and a collection of necessary conventions that have been adopted by a social body to permit individuals to exercise that faculty.”

กว่าการพูด/การใช้ภาษา เพราะการพูดไม่ใช่ธรรมชาติ ไม่ใช่วิธีการ/รูปแบบเดียวในการสื่อสาร มนุษย์สามารถสื่อสารในรูปแบบและวิธีการอื่นได้ แต่เนื่องจากมนุษย์สามารถคิดค้นระบบภาษาขึ้นมา ทำให้การพูดในฐานะที่เป็นวิธีการติดต่อสื่อสารเป็นที่ยอมรับและกลายเป็นรูปแบบการสื่อสารที่ทรงอำนาจที่สุดของมนุษย์ไป ฉะนั้นสำหรับไซอูร์แล้ว ธรรมชาติของมนุษย์จึงมิใช่เรื่องของ การพูด/การใช้ภาษา แต่เป็นเรื่องของความสามารถในการคิดค้น สร้างระบบภาษาขึ้นมามากกว่าเพื่อให้การสื่อสารเป็นไปได้อันเป็นวิธีคิดของไซอูร์ทำนองนี้ต่อมา โคลด เลวี-สโตรสได้นำไปใช้ในการศึกษามานุษยวิทยาของเขาด้วยการเน้นศึกษาถึงระบบคิด/วิธีคิดของมนุษย์ (the human mind) ว่าคือ "ธรรมชาติ" ของมนุษย์ไม่ว่ายุคใดสมัยใดก็จะมีระบบคิดทั้งสิ้นเพียงแต่จะแตกต่างกันในรายละเอียด (ดูรายละเอียดในบทที่ 2 ของงานศึกษานี้) ในนัยนี้ ภาษาก็คือระบบของสัญญาณ (a system of signs: ดูรายละเอียดข้างหน้า) ซึ่งสื่อถึงความคิด/ความหมายต่าง ๆ เพื่อให้การสื่อสารเป็นไปได้นั่นเอง

การแยกภาษาออกจากการพูด/การใช้ภาษาของไซอูร์ข้างต้น ก็เท่ากับเป็นการแยกเรื่องของสังคมกับเรื่องส่วนตัวออกจากกัน และต่อมานักภาษาศาสตร์ยุคหลังอย่างโนม ชอมสกี (ดูรายละเอียดใน Chomsky 1965: ch. 1) นำไปสานต่อในรูปของการแยกระหว่างความสามารถทางภาษา (competence) ซึ่งหมายถึงความรู้-ความเข้าใจในภาษาของผู้พูด/ผู้ฟัง กับการใช้ภาษาในสถานการณ์เฉพาะแบบหนึ่ง (performance) ภาษาเป็นเรื่องของสังคมในขณะที่การพูด/การใช้ภาษาเป็นเรื่องของบุคคล ภาษาจึงมิใช่เครื่องมือของคนพูด แต่เป็นสิ่งที่คนพูด/คนใช้ต้องซึมซับเข้าไปในตัวเองอย่างเงิบ ๆ ในระดับของจิตไร้สำนึกเพื่อให้สามารถพูด/ใช้ภาษาได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ภาษาในทรรศนะของไซอูร์ก็คือด้านสังคมของการพูด/การใช้ อยู่นอกเหนือความสามารถของผู้พูดที่จะสร้างหรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้โดยลำพัง เป็นจารีตปฏิบัติที่คนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับและถือปฏิบัติกัน ปัจจุบันบุคคลเพียงทำหน้าที่ที่ศึกษา ทำความคุ้นเคยกับภาษาเพื่อให้ใช้ภาษาเป็นตั้งแต่ยังเล็ก ประเด็นการเรียนรู้ภาษาของไซอูร์ทำนองนี้ ก็ไม่แตกต่างไปจากความคิดของลัทวิก วิทเกินสไตน์ (Ludwig

Wittgenstein, 1889-1951) ที่พูดถึงการเรียนรู้ภาษาว่าคือวิถีชีวิตของคน (ดู Wittgenstein 1953:Part I และ ไชยรัตน์ 2540: 47-50) จะต่างกันก็เพียงว่าเวลาเราเรียนรู้ภาษาในทหระณะของไชซูร์ เราเรียนรู้ระบบกฎเกณฑ์ของภาษา ส่วนการเรียนรู้ภาษาของวิทเกินสไตน์และของบรรดานักทฤษฎีที่ศึกษาภาษาธรรมชาติ/ภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน (the ordinary language philosophy) กลับอยู่ที่การเรียนรู้การใช้ภาษาในชีวิตประจำวันไม่ใช่ระบบภาษา นอกจากนี้ ไชซูร์ยังเห็นว่าภาษาเป็นเรื่องของเอกภาพ เป็นเรื่องของระบบและความเป็นหนึ่งเดียว ในขณะที่การใช้ภาษามีความแตกต่างหลากหลายมาก การแยกระหว่างภาษากับการพูด/การใช้ภาษาออกจากกันของไชซูร์ เพื่อให้ นักภาษาศาสตร์สามารถศึกษาภาษาได้โดยตรงนั้น นำไปสู่ความคิดในการแยกระหว่างรูปแบบ (form) กับเนื้อหาสาระ (substance) และให้ความสำคัญกับรูปแบบ ซึ่งต่อมากลายเป็นปรกการหลักที่สำคัญอีกประการหนึ่งของวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยม

อย่างไรก็ตาม รูปแบบในความหมายของไชซูร์ไม่ใช่สิ่งที่เป็นวัตถุรูปธรรม แต่เป็นเรื่องของระบบความสัมพันธ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบของความแตกต่าง/ตรงกันข้าม (distinction/opposition) ที่เป็นตัวกำหนดเนื้อหาสาระที่เป็นรูปธรรมอีกต่อ รูปแบบเป็นเรื่องของโครงสร้าง/ระบบที่เป็นตัวกำหนดความเป็นจริงต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ รูปแบบกำหนดเนื้อหาสาระ ขณะเดียวกันเนื้อหาสาระก็ทำให้รูปแบบที่เป็นนามธรรมปรากฏในรูปของรูปธรรมได้ หากไม่มีรูปแบบ/ระบบ เนื้อหาก็ไร้ความหมาย แต่ถ้าปราศจากเนื้อหาสาระ รูปแบบก็ว่างเปล่า ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบกับเนื้อหาสาระ สามารถเข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้นผ่านตัวอย่างต่าง ๆ ที่เฮอวีวี (ดู Hervey 1982: 10-2) หยิบยกมาอธิบาย ดังเช่นเรื่องของมูลค่าเงินตรา การที่เงินตราสกุลเดียวกันแต่มีหลายประเภท สามารถนำมาแลกเปลี่ยนกันได้เพราะมีมูลค่ากลางชุดหนึ่ง เช่น เงิน 1 ปอนด์มีค่าเท่ากับเหรียญ 50 เพนนี 2 เหรียญ, ธนบัตรใบละ 1 ปอนด์ 1 ฉบับ, สตางค์ย่อยที่รวมกันได้ 1 ปอนด์, หรือสินค้าที่มีมูลค่า 1 ปอนด์ เป็นต้น เงินชนิดต่าง ๆ เหล่านี้สามารถแลกเปลี่ยนกันได้เนื่องจากต่างก็มีมูลค่าเท่ากับ 1 ปอนด์ และต่างก็อยู่ในระบบของมูลค่าเงินสกุลปอนด์ ในกรณีของเงินตราระหว่างประเทศก็

เช่นกัน ที่สามารถแลกเปลี่ยนกันได้ แม้จะเป็นคนละสกุลกันก็ตาม เพราะมีระบบมูลค่าเงินตราชุดหนึ่งที่ใช้ร่วมกัน (the same monetary value/a system of monetary values) ที่เป็นรูปแบบกำหนดเนื้อหาของเงินตราสกุลต่าง ๆ นั่นคือ เนื้อหาสาระของเงินตราไม่ว่าจะเป็นธนบัตรหรือเหรียญ จะมาในรูปแบบแบบใด ขนาดใด สีอะไร วัสดุที่ใช้ทำจะเป็นอะไรก็ไม่สำคัญ ตราบเท่าที่มีมูลค่า/มาตรฐานชุดหนึ่งกำกับหรือกำหนด ก็สามารถแลกเปลี่ยนกันได้ รูปแบบหรือมูลค่าของระบบเงินตรากำหนดเนื้อหาของเงินให้มีรูปร่างแบบต่าง ๆ ที่สามารถแลกเปลี่ยนกันได้ แม้จะดูแตกต่างกันในเชิงของรูปลักษณ์ก็ตาม หากไม่มีมูลค่า/มาตรฐานกลางชุดหนึ่งกำหนด เงินต่าง ๆ ก็จะเป็นเพียงเศษกระดาษหรือเศษโลหะที่มีรูปร่างแตกต่างกันไปเท่านั้น แต่จะไม่มี ความหมาย ไม่มีมูลค่าอะไรเลย: หรือในกรณีของหมากรุกก็เช่นกัน การจะเข้าใจการเล่นหมากรุก และเข้าใจการเดินของตัวหมากแต่ละตัว เรามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจถึงกฎเกณฑ์ กติกาของหมากรุกซึ่งเป็นตัวกำหนด/สร้างสิ่งที่เรียกว่า "หมากรุก" ขึ้นมา และเป็นตัวกำหนดบทบาทหน้าที่ การเดินเฉพาะของตัวหมากแต่ละตัว และทำให้ตัวหมากแต่ละตัวมีความแตกต่างกันจนบอกได้ว่าเป็นตัวอะไร

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ในความคิดของโซซูร์ และของบรรดานักทฤษฎีแนวโครงสร้างนิยมและหลังโครงสร้างนิยมในเวลาต่อมา เอกลักษณ์ (identity) เป็นเรื่องของระบบของความแตกต่างมากกว่าเป็นเรื่องของความเหมือนกัน ไม่ว่าจะในรูปแบบของเอก-ลักษณ์, พหุ-ลักษณ์, หรืออัต-ลักษณ์ก็ตาม ระบบของความแตกต่างต่างหากที่ทำให้เกิดเอกลักษณ์ขึ้นมา เอกลักษณ์เป็นเรื่องของการจัดประเภทแยกแยะแบบหนึ่ง มิใช่เป็นเรื่องของคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งนั้น ๆ อย่างที่นิยมเข้าใจกันแต่อย่างใด ชุนเป็นชุนได้เพราะไม่ใช่หมา เรือ โคน เบี้ย ฯลฯ ขณะเดียวกันชุนเป็นชุนได้เพราะเป็นตัวหมากตัวหนึ่งหรือเป็นส่วนหนึ่งของระบบหมากรุก รูปแบบ/ระบบของหมากรุก ทำให้เนื้อหา/ตัวหมากดำเนินไปอย่างที่เห็นอยู่ได้ ตัวหมากจะทำได้ด้วยวัสดุอะไร รูปร่าง ขนาด สีสันแบบใดก็ไม่สำคัญ ตราบเท่าที่ยังเดินภายใต้กติกาของหมากรุกในฐานะที่เป็นตัวหมากนั้น ๆ อยู่

และตราบน่าที่ตัวหมากนั้น ๆ มีความแตกต่างไปจากตัวหมากตัวอื่น ๆ จนสามารถบอกได้ว่าเป็นตัวอะไร ความคิดที่ว่าเอกลักษณ์เป็นเรื่องของระบบของความแตกต่าง เป็นเรื่องของความตรงกันข้าม กลายเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งของวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมที่ทำหาย สลาย และสันคลอนวิธีคิดกระแสหลักที่ชูแต่ความเหมือนกัน ชูเนื้อหาสาระ และชูความเป็นรูปธรรม หรือที่แว็งซอง เดส์กงส์ (ดู Descombes 1980: 75) เรียกว่า “ตรรกะของเอกลักษณ์” (the logic of identity; ดูรายละเอียดในบทที่ 3) ดังนั้นถ้าหากเนื้อหาสาระเป็นเรื่องของความแตกต่างหลากหลายแล้ว รูปแบบหรือระบบกลับเป็นเรื่องของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในรูปของความสัมพันธ์แบบเครือข่ายโยงใย เพียงแต่เป็นเครือข่ายโยงใยของความแตกต่างมากกว่าความเหมือนกัน นอกจากนี้รูปแบบหรือระบบก็ได้หยุดนิ่งตายตัว แต่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และการเปลี่ยนแปลงของระบบก็มีใช้เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบข้ามช่วงเวลาหรือวิวัฒนาการ (diachronic) อย่างประวัติศาสตร์ แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาเดียวกัน (synchronic) ที่องค์ประกอบของระบบที่มีความแตกต่างหลากหลายเปลี่ยนแปลง ส่งผลให้ระบบโดยรวมเปลี่ยนแปลง จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงจากภายในระบบมากกว่าจากภายนอกระบบ

มโนทัศน์เรื่องสัญญาณ (The Concept of the Sign)

สาระสำคัญประการที่สองในความคิดของโซซูร์ได้แก่มโนทัศน์เรื่องสัญญาณ (sign) โดยโซซูร์มองภาษาคือ “ระบบของสัญญาณแบบหนึ่งซึ่งสื่อถึงความคิดต่าง ๆ ไม่แตกต่างไปจากระบบของงานเขียน ตัวหนังสือของคนหูหนวก พิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์แบบต่าง ๆ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับมารยาทในสังคม สัญญาณทางทหารและอื่น ๆ เพียงแต่ภาษาเป็นระบบสัญญาณที่มีความสำคัญสูงสุดเมื่อเปรียบเทียบกับระบบสัญญาณแบบอื่น ๆ”⁷ ส่วนศาสตร์ที่ศึกษาถึงชีวิตความเป็น

7. ดู Saussure 1959: 16. ดันฉบับภาษาอังกฤษมีดังนี้: “Language is a system of signs that express ideas, and is therefore comparable to a system of writing, the alphabet of deaf-

ไปต่าง ๆ ของสัญญาณในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาขององค์ประกอบของสัญญาณรหัส/กฎเกณฑ์ที่กำหนดความเป็นไปของสัญญาณ โชซูร์เรียกว่า “สัญญาณวิทยา” (semiology) ซึ่งพัฒนามาจากคำในภาษากรีก Semeion ที่แปลว่า sign ในวรรณคดีของนักทฤษฎีทางด้านสัญญาณวิทยา สัญญาณคืออะไรก็ได้ที่ก่อให้เกิดความหมายโดยการเทียบเคียงให้เห็นถึงความแตกต่างไปจากสิ่งอื่นและคนในสังคมยอมรับหรือเข้าใจ ในนัยนี้สัญญาณจึงไม่จำเป็นต้องเป็นเครื่องหมายในภาษาแต่เพียงอย่างเดียว ภาพยนตร์ (ดูตัวอย่างในประชา 2540 และ 2542), การเดินของคนในเมือง (ดู de Certeau 1985), รองเท้าบูท (ดู Godzick 1985), หรือการไม่สวมรองเท้าในสังคมที่บูชากการใส่รองเท้า (ดู Belluck 2000) ต่างก็เป็นสัญญาณได้ทั้งสิ้น ในความเห็นของสโกลส์ (ดู Scholes 1974: xi) ภาพยนตร์คือหน่วยในอุดมคติของการศึกษาแบบสัญญาณวิทยาเลยทีเดียว เพราะในภาพยนตร์มีทั้งภาพ แสง เสียง เพลง การกระทำ การแสดงและเนื้อเรื่องที่สามารสรสร้างความหมายได้ทั้งสิ้น ดังนั้น สโกลส์จึงสรุปว่าหากใครสนใจศึกษาวิเคราะห์ภาพยนตร์ แต่ไม่มีความรู้ความเข้าใจ หรือไม่รู้จักใช้วิธีการวิเคราะห์แบบสัญญาณวิทยา ก็เท่ากับยังอ่านภาพยนตร์ไม่ออก ดูภาพยนตร์ไม่เป็น (ดูเปรียบเทียบกับ Russell 1968)

แม้แต่ที่ว่าง/ความว่างเปล่า (blankness), ัญประกาศ/เครื่องหมายคำพูด, และการเรียงหรือจัดลำดับคำในประโยค ก็ล้วนเป็นสัญญาณได้ทั้งสิ้นหากสื่อหรือให้ความหมายในลักษณะของการเปรียบเทียบและความแตกต่างกัน เช่น ช่องว่างระหว่างประโยค หรือที่ว่างระหว่างคำในภาษา หรือที่ภาษาไทยเรียกว่า “เว้นวรรค” ต่างก็มีความหมายเฉพาะแบบหนึ่ง คือให้หยุดพักออกเสียงมิใช่ไม่มีความหมาย, ผ้าใบสีขาวในงานศิลปะก็หมายถึงการเตรียมพร้อมสำหรับการวาดภาพ, กระดาษเปล่าก็หมายถึงการเตรียมพร้อมสำหรับการเขียนหนังสือ, ที่ว่างริมขอบกระดาษทั้งด้านซ้าย ด้านบนและด้านล่างต่างก็มีความหมายว่า “ห้ามเขียน” เป็นต้น (ดูรายละเอียดใน Gilbert-Rolfe 1997); ัญประกาศหรือเครื่อง-

muter, symbolic rites, polite formulas, military signals, etc. But it is the most important of all these systems.”

หมายคำพูดก็เช่นกัน เป็นยุทธศาสตร์เชิงวาทกรรม (discursive strategy) ชนิดหนึ่งที่ทำหน้าที่หลากหลายมาก เช่น สร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้อ้างคำพูดนั้น ๆ หรือสื่อถึงความมีรสนิยม ฐานะทางสังคมของผู้อ้าง ดังตัวอย่างการนิยามอ้างคำพูดที่มีชื่อเสียงของวอลแตร์ (Voltaire) ในหมู่นักการเมืองหรือนักคิดนักเคลื่อนไหวที่ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยและเสรีภาพในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นว่า “ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่ท่านพูด แต่ข้าพเจ้าพร้อมจะปกป้องสิทธิในการพูดของท่านด้วยชีวิต” (“I disapprove of what you say, but I will defend to the death your right to say it..”) ทั้ง ๆ ที่วอลแตร์ไม่เคยพูดประโยคนี้ด้วยตัวเองเลย (ดู Garber 1999: 667); หรือการเรียงคำในประโยคที่คูลเลอร์ (ดู Culler 1976: 51) ยกขึ้นมาอภิปรายก็เช่นกัน ประโยคที่พูดว่า “John loves Mary.” กับ “Mary loves John.” มีความหมายแตกต่างกัน เช่น ในสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ การที่ผู้หญิงบอกรักผู้ชายก่อน ดูเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม ไม่สมควรเป็นต้น; การจับมือกันแล้วเขย่าเพื่อแสดงถึงการทักทาย หรือการยกมือไหว้เพื่อแสดงความเคารพก็คือสัญญาแบบหนึ่ง แต่การจับมือหรือการยกมือไหว้ในตัวเองไม่มีความหมายใด ๆ; การกินของหวานหรือผลไม้ในกรณีของอาหารไทย, หรือการเติมน้ำชา-กาแฟในกรณีของอาหารตะวันตกในฐานะที่เป็นการบ่งบอกถึงการสิ้นสุดของมื้ออาหาร ก็คือสัญญาอีกแบบ เพราะของหวาน-ผลไม้, น้ำชา-กาแฟ ต่างก็อยู่ภายใต้ระบบกฎเกณฑ์ของการจัดลำดับอาหาร เป็นส่วนหนึ่งในชุดของระบบอาหาร เป็นต้น; หน้ากระดาษของหนังสือพิมพ์รายวันแต่ละหน้าก็คือสัญญาอีกแบบ ทำหน้าที่กำหนดความหมาย วางระบบระเบียบการอ่านให้แตกต่างกันไป เช่น หน้าหนึ่งเป็นหน้าของ “ข่าวสด” และสื่อความหมายว่าเป็นการรายงานข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นล้วน ๆ ไม่มีความรู้สึก ความคิดเห็นของผู้รายงานเข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้ง ๆ ที่ “ข่าว” ที่รายงานก็เป็นทางเลือกรายงานบนฐานของคุณค่า กฎเกณฑ์ชุดหนึ่งเสมอ ส่วนหน้าอื่น ๆ ของหนังสือพิมพ์รายวันก็มีโครงสร้างความหมายเฉพาะของตัวเองที่กำกับการอ่านของเราให้แตกต่างกันไป เช่น หน้าบทบรรณาธิการ หน้าวิเคราะห์ข่าว หน้าข่าวกีฬา ข่าวบันเทิง เป็นต้น ฉะนั้นแม้แต่หน้ากระดาษหนังสือพิมพ์รายวันที่ดูธรรมดาและไร้เดียงสา ก็สามารถสร้างความหมายเฉพาะของ

ตัวเองได้ ไม่แตกต่างกันไปจากความสั้น-ยาวของกระโปรงของผู้หญิง หรือความสั้น-ยาวของทรงผมของผู้ชาย ต่างก็เป็นสัญลักษณ์หนึ่ง สื่อความหมายแตกต่างกันในสังคม หรือในปัจจุบันก็เช่นกัน มือที่ถือโทรศัพท์มือถือแนบไว้ที่หู ขณะพูดในหมู่วัยรุ่นก็คือสัญลักษณ์หนึ่ง ที่บ่งบอกถึงความโก้เก๋ ความเป็นคนสมัยใหม่ ไม่แตกต่างกันไปจากมือที่คืบบุหรือสูบในหมู่เด็กวัยรุ่น ซึ่งครั้งหนึ่งก็สื่อถึงความโก้เก๋ ความเป็นคนทันสมัยเช่นกัน นอกจากนี้ สำหรับวัยรุ่นแล้ว การใช้โทรศัพท์มือถือถือถือคือการติดต่อกับคน ในขณะที่การใช้โทรศัพท์ธรรมดาถือถือคือการติดต่อกับสถานที่! และสุดท้าย ตัวตนของมนุษย์เอง (the self: ดูรายละเอียดใน Silverman 1979) ก็มีฐานะเป็นสัญลักษณ์หนึ่ง แต่เป็นสัญลักษณ์ที่เป็นฐานรากที่สุดของระบบสัญลักษณ์วิทยา เพราะการเข้าใจตัวเองแบบหนึ่ง ก็นำไปสู่การมองโลกรอบตัวแบบหนึ่งด้วย

ตัวอย่างต่าง ๆ เหล่านี้คงพอจะช่วยให้เราเห็นว่าการศึกษาภาษามีใช่เรื่องของการศึกษาการออกเสียง ตัวสะกด หรือหลักไวยากรณ์โดด ๆ อย่างที่มักนิยมเข้าใจกันเท่านั้น แต่เราจำเป็นจะต้องศึกษาระบบสังคม-วัฒนธรรมควบคู่ไปพร้อม ๆ กันด้วย ส่วนการที่จะเข้าใจมิติของสังคม-วัฒนธรรมของภาษานั้น โชซูร์เห็นว่าจะต้องศึกษาภาษาในฐานะที่เป็นระบบสัญลักษณ์หนึ่ง หากเราศึกษาภาษาในฐานะที่เป็นระบบสัญลักษณ์แล้ว จะทำให้เราเห็นว่า “ภาษาก็คือระบบของคุณค่าชุดหนึ่งที่สังคมกำหนดขึ้น ไม่ใช่ที่รวมของสรรพสิ่งที่มีความหมายในตัวเองแต่อย่างใด”⁸ สำหรับโชซูร์สัญลักษณ์ในฐานะที่เป็นหน่วยพื้นฐานที่สุดของภาษาคือระบบของความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนที่เชื่อมโยงระหว่าง (1) รูปสัญลักษณ์หรือตัวสื่อ/ตัวหมาย (signifier) กับ (2) ความหมายสัญลักษณ์หรือความคิดที่รูปสัญลักษณ์ต้องการจะสื่อ (signified) และสองส่วนนี้ประกอบกันขึ้นเป็นสัญลักษณ์ขาดอย่างหนึ่งอย่างใดไปไม่ได้ ตัวอย่างเช่นเสียงที่เปล่งออกมาในรูปของคำว่า “ม้า” หรือตัวสะกดคำว่า “ม้า” ในภาษาไทย หรือ “horse” ในภาษาอังกฤษ คือ รูปสัญลักษณ์หรือตัวสื่อ/ตัวหมาย (signifier) ที่จะนำไปสู่ความคิดเกี่ยวกับสัตว์ที่

8. ดู Culler 1976: 51-2. ดันฉบับภาษาอังกฤษมีดังนี้: “...language as a system of socially determined values, not as a collection of substantially defined elements.”

เรียกว่า “ม้า” (signified) ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญญะกับความหมายสัญญะเป็นเรื่องของการถูกกำหนดให้เป็น (the arbitrary nature of the sign; ดู Saussure 1959: 67-8) มากกว่าเป็นไปโดยธรรมชาติ⁹ กล่าวคือทั้งคู่ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยตรง ยกเว้นถูกทำให้เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยระบบของภาษา พยัญชนะ “ม” ในภาษาไทยก็ได้หมายถึงร่างกายของสัตว์ที่เรียกว่า “ม้า” สระ “า” ก็ได้หมายถึงหางม้า ดังนั้นเสียงที่เปล่งออกมาว่า “ม้า” หรือตัวสะกดคำว่า “ม้า” หรือ horse ก็ตาม ไม่มีส่วนใดเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยตรงกับความคิดเกี่ยวกับสัตว์ที่เรียกว่า “ม้า” เลย ความสัมพันธ์หรือความเชื่อมโยงระหว่างรูปสัญญะกับความหมายสัญญะ เป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ชุดหนึ่งที่กำหนดให้เป็นอย่างที่เป็นอยู่ และกฎเกณฑ์ที่สำคัญที่สุดได้แก่จารีตปฏิบัติในแต่ละสังคมซึ่งแตกต่างกันไป

เมื่อเป็นเช่นนี้ลักษณะถูกกำหนดให้สัมพันธ์หรือเชื่อมโยงกันของสัญญะจึงเกิดขึ้นใน 2 ระดับด้วยกัน กล่าวคือ (1) ในระดับของรูปสัญญะกับความหมายสัญญะ (signifier/signified) เช่น คำว่า “ม้า” กับความคิดเกี่ยวกับสัตว์ที่เรียกว่า “ม้า” ข้างต้น, และ (2) ในระดับของรูปสัญญะด้วยกันเอง (signifier/signifier) เช่น คำว่า “ม้า” ในภาษาไทย กับคำว่า “horse” ในภาษาอังกฤษ

9. ความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญญะหรือตัวสื่อ/ตัวหมาย กับความหมายสัญญะมีมากกว่าเรื่องของการถูกกำหนดให้เป็น (arbitrary) อย่างในกรณีของสัญญะ เช่น หากความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญญะกับความหมายสัญญะเป็นเรื่องของความคล้ายคลึงกัน (resemblance) ก็เรียกว่า “ภาพเหมือน” (icon) เช่นภาพถ่าย ภาพวาดของคนซึ่งคล้ายคลึงกับตัวจริง เป็นเรื่องของความคล้ายคลึงมากกว่าเรื่องของกฎเกณฑ์สังคม, หรือถ้าหากความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญญะกับความหมายสัญญะเป็นแบบสาเหตุ-ผลลัพท์ (causal relation) ก็เรียกว่า “ดรรชนี” (index) เช่นควันเป็นดรรชนีของไฟ เมฆเป็นดรรชนีของฝน, และถ้าความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญญะกับความหมายสัญญะเป็นเรื่องของการเป็นตัวแทน (representation) และสังคมในวงกว้างยอมรับ ก็เรียกว่า “สัญลักษณ์” (symbol) เช่นรถยนต์ยี่ห้อเมอร์เซเดส-เบนซ์ในสังคมไทย ถือเป็นสัญลักษณ์ของความร่ำรวย ทั้ง ๆ ที่มีรถยนต์ยี่ห้ออื่นที่มีราคาแพงกว่ารถเบนซ์ก็ตาม ในขั้นนี้สัญลักษณ์จึงเป็นสัญญะ (sign) ที่ได้รับการยอมรับให้เป็นตัวแทน ถูกสังคมเลือกให้เป็นตัวแทนของสิ่งนั้น ๆ เช่นตราชุนเป็นสัญลักษณ์ของความยุติธรรม จะใช้อย่างอื่นมาแทนก็ไม่ได้ เพราะจะไม่ได้รับการยอมรับ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Peirce 1955: 98-119) อนึ่ง คำในภาษาไทยที่เรียกว่า “รูปสัญญะ” และ “ความหมายสัญญะ” ผู้เขียนใช้ตามการแปล/แปลงของนพพร (2538)

ในฐานะที่เป็นรูปสัญลักษณ์สองคำนี้ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันโดยตรงแต่อย่างใด แม้ว่าจะสื่อถึงความคิด/ความหมายของสัญลักษณ์เดียวกันก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญลักษณ์กับรูปสัญลักษณ์ จึงเป็นแบบที่ถูกกำหนดให้เป็นเช่นนั้น เป็นเรื่องของแต่ละภาษา แต่ละระบบวัฒนธรรม ดังตัวอย่างของรูปสัญลักษณ์ที่เรียกว่า “สีแดง” ในภาษาไทยกับรูปสัญลักษณ์ “red” ในภาษาอังกฤษ มิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันโดยตรงแต่อย่างใด แต่เป็นการกำหนดขึ้นของแต่ละระบบภาษา และนี่คือปัญหาใหญ่ของการเรียนรู้ภาษาอื่น รวมถึงตลอดถึงการแปล/ถ่ายทอดจากภาษาหนึ่งสู่อีกภาษาหนึ่งด้วย ยิ่งไปกว่านั้น รูปสัญลักษณ์ในภาษาหนึ่ง อาจกลายเป็นความหมายสัญลักษณ์ในอีกภาษาหนึ่งก็ได้ เช่นคำว่า “Xerox” ในภาษาอังกฤษซึ่งความหมายสัญลักษณ์คือเครื่องถ่ายเอกสารยี่ห้อหนึ่ง แต่รูปสัญลักษณ์ดังกล่าวได้กลายเป็นความหมายสัญลักษณ์ “การถ่ายเอกสาร” ในสังคมไทย เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ความไม่เกี่ยวข้องกันโดยตรงหรือโดยธรรมชาติระหว่างรูปสัญลักษณ์กับความหมายสัญลักษณ์แต่เป็นการถูกทำให้เกี่ยวข้องกันนั้น มิได้หมายความว่าเราจะเลือกพูดอะไรก็ได้ตามใจชอบ เพราะหากเป็นเช่นนั้นก็จะสื่อสารกันไม่รู้เรื่อง ผู้พูดต้องพูดภายใต้กฎเกณฑ์ของภาษาชุดหนึ่ง¹⁰ ประเด็นนี้มีเชล พูโกได้สานต่อในเวลาต่อมาในเรื่องของการพูดภายใต้เงื่อนไขกฎเกณฑ์ของวาทกรรมชุดต่าง ๆ ในรูปของวิธีการหาความรู้ที่เขาเรียกว่า archaeology (ดูตัวอย่างใน Foucault 1972) ในทำนองเดียวกัน หากสัญลักษณ์มีใช้เรื่องของการถูกกำหนดให้เป็นแล้วเราก็คงพูดภาษาเดียวกันหมดทั้งโลก ไม่มีความแตกต่างกันในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญลักษณ์กับความหมายสัญลักษณ์ในแต่ละภาษาดังที่เป็นอยู่ เมื่อความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์ด้วยกันเอง และระหว่างรูปสัญลักษณ์กับความหมาย

10. ไชซูร์ซีให้เห็นข้อยกเว้น 2 ประการของลักษณะความไม่เชื่อมโยง หรือเกี่ยวข้องกันโดยตรงหรือโดยธรรมชาติ ระหว่างรูปสัญลักษณ์กับความหมายสัญลักษณ์ กล่าวคือ (1) กรณีที่คำกับความหมายเชื่อมโยงกันได้ตรง ๆ แต่มีน้อยมากจนสามารถถือเป็นข้อยกเว้นมากกว่าเป็นกฎทั่วไป เช่นเสียงดึกดึกตอกกับการเดินของนาฬิกา หรือเสียงร้องของนกบางชนิดกับสัตว์ประเภทนั้น ไชซูร์ซีเรียกกรณีนี้ว่า authentic onomatopoeic words, และ (2) บางครั้งบางคำดูเหมือนกับว่าจะถูกกำหนดโดยธรรมชาติ (interjection) แต่ถ้าหากเปรียบเทียบคำ ๆ นี้ในภาษาอื่น ก็จะพบว่ามิได้มีความสัมพันธ์กันโดยตรงหรือโดยธรรมชาติระหว่างรูปสัญลักษณ์กับความหมายสัญลักษณ์แต่อย่างใดทั้งสิ้น (ดู Saussure 1959: 69-70)

สัญญาเป็นเรื่องของการถูกกำหนดให้เป็นมากกว่าเป็นไปโดยธรรมชาติแล้ว เราก็ไม่อาจทำความเข้าใจความสัมพันธ์นี้ได้ผ่านวิธีการสังเกต (observation) อย่างที่วิธีการหาความรู้แบบประจักษ์นิยมนิยมใช้ หรือผ่านวิธีการตีความอย่างที่ ศาสตร์แห่งการตีความ (hermeneutics) นิยมกระทำ แต่เราต้องค้นหา กฎเกณฑ์ที่เป็นตัวกำหนด/สร้างความสัมพันธ์นี้ให้เกิดขึ้นมากกว่า และนี่คือ คุณูปการที่สำคัญที่ไฮเซอร์มอบให้กับแวดวงการศึกษาสังคมศาสตร์และมนุษย-ศาสตร์โดยรวม

นอกจากนี้ไฮเซอร์ยังชี้ให้เห็นเพิ่มเติมอีกว่าแม้รูปสัญญะจะเป็นการเลือก โดยจงใจ เพื่อสื่อถึงความคิดหรือจินตภาพเฉพาะแบบหนึ่ง แต่ก็มิได้หมายความว่ารูปสัญญะจะสามารถล่องลอยอย่างอิสระเสรีได้ (free-floating) ตรงกันข้ามรูปสัญญะที่ใช้จะต้องขึ้นกับการยอมรับของชุมชนที่ใช้ภาษานั้น ๆ ด้วย (the linguistic community) ยิ่งไปกว่านั้น บรรดาผู้ใช้ภาษาก็มิได้มีส่วน ในการเลือกหรือกำหนดรูปสัญญะ แต่ภาษา/ระบบภาษาต่างหากเป็นผู้เลือก เมื่อเลือกแล้วจะใช้อย่างอื่นแทนก็ไม่ได้ ส่วนการใช้ก็ต้องใช้ภายใต้กฎเกณฑ์ ของภาษานั้น ๆ เป็นสำคัญ นั่นคือ ภาษาเป็นเรื่องของการส่งต่อจากคนรุ่นแล้ว รุ่นเล่า หารู้ว่ารากหรือต้นตอไม่พบ ไม่แตกต่างไปจากการศึกษารากเหง้า/ ต้นตอของวิชาเรขาคณิตของเอ็ดมัน ฮูสเซอร์ล (Edmund Husserl, 1859-1938) บิดาของวิธีการหาความรู้แบบปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) ซึ่งก็ได้ ข้อสรุปทำนองเดียวกันกับการศึกษาภาษาของไฮเซอร์ (ดูรายละเอียดใน Husserl 1970 และ ไฮเซอร์ 2540: 71-80) เมื่อเราเกิดมาภาษาก็มีอยู่แล้ว ทำให้เรา มักหลงลืมและคิดไปว่าภาษาเป็น “ธรรมชาติ” บรรดาคำต่าง ๆ ในภาษาเป็น ธรรมชาติในความหมายของการเป็นตัวแทนโลกวัตถุ, โลกแห่งความเป็นจริง มองไม่เห็นลักษณะที่ถูกกำหนดให้เป็นของภาษา กล่าวคือ มองไม่เห็นภาษา เกิดจากการประกอบกันขึ้นของรูปสัญญะกับความหมายสัญญา วิธีการสอน ภาษาก็มีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้เราหลงเข้าใจไปว่าภาษาเป็นธรรมชาติ ภาษาคือ ตัวแทนความคิด วัตถุ โลกแห่งความเป็นจริง (the mirror theory of language; ดู Wittgenstein 1953 ที่วิพากษ์วิจารณ์การสอน/การมองภาษา

ในทำนองนี้ และดูเปรียบเทียบกัน Rorty 1979) การเข้าใจภาษาผ่านเรื่องของการเป็นตัวแทน (representation) ไม่สามารถช่วยให้เราเห็นถึงกระบวนการทำงานของภาษา และนี่คือเหตุผลสำคัญว่าทำไมสัญญาเมื่อมีการใช้แล้วจึงยากแก่การแก้ไข เปลี่ยนแปลงหรือแทนที่ เพราะสิ่งเหล่านี้ฝังรากลึกในสังคมก่อนเราเกิดเสียอีก ขณะเดียวกันเราก็ไม่อาจตระหนักถึงกฎเกณฑ์ของภาษาเพราะฝังรากลึกอยู่ในระดับของจิตไร้สำนึกของเรา เมื่อไม่ตระหนักก็ไม่มีอยู่ในฐานะที่จะไปเปลี่ยนแปลงแก้ไข

อย่างไรก็ตาม การกล่าวเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่าภาษาเป็นเรื่องของความหยุดนิ่ง ตายตัว ตรงกันข้ามภาษามีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เนื่องจากสัญญาเป็นเรื่องของการถูกกำหนดให้เป็น จึงมีได้ขึ้นกับกฎเกณฑ์ใดเป็นการเฉพาะ แต่ขึ้นกับขนบธรรมเนียม จารีตปฏิบัติของแต่ละสังคม เป็นเรื่องของการตกลงกันในแต่ละสังคม แต่การเปลี่ยนแปลงของภาษาในทรรศนะของโซซูร์ก็มีใช้การเปลี่ยนแปลงแบบเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของตัวสะกด หรือการออกเสียง แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญญากับความหมายสัญญา (signifier/signified) เนื่องจากความสัมพันธ์ของสองสิ่งนี้เป็นไปอย่างหลวม ๆ หรืออย่างถูกกำหนดให้เป็นดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ในนัยนี้การเปลี่ยนแปลงจึงเกิดขึ้นได้ทั้งในระดับของรูปสัญญาและความหมายสัญญา ยิ่งภาษาเป็นเรื่องของความหมาย และความหมายก็แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม แต่ละภาษาและแต่ละยุคสมัย จึงไม่มีความหมายใดที่แน่นอน ถูกต้อง ตายตัว แต่เปลี่ยนแปลงเสมอดังตัวอย่างของคำว่า "silly" ในภาษาอังกฤษที่คูลเลอร์ (ดู Culler 1976: 22) ซึ่งให้เห็นว่า ในระยะเริ่มแรกหมายถึงคนที่ทำตัวสบาย ๆ ง่าย ๆ, ต่อมาหมายถึงคนที่อ้อ ๆ, แต่ปัจจุบันหมายถึงคนโง่ เป็นต้น ฉะนั้นแม้รูปสัญญาก็จะเป็นตัวเดิม แต่ความหมายสัญญาก็มีการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากลักษณะของการถูกกำหนดให้เป็น/ให้สัมพันธ์กันระหว่างรูปสัญญากับความหมายสัญญานั้นเอง นั่นคือรูปสัญญากับความหมายสัญญาต่างก็เป็นอิสระต่อกัน และต่างก็กำหนดซึ่งกันและกัน ประเด็นเรื่องความเป็นอิสระต่อกันระหว่างรูปสัญญากับความหมายของสัญญานี้เองที่ต่อมา

นักทฤษฎีในสำนักหลังโครงสร้างนิยมอย่างฌาร์ค แดร์ริดาได้นำไปขยายผลต่อในรูปของการศึกษารูปสัญลักษณ์ที่ล่องลอยอย่างอิสระเสรี (play หรือ free-floating signifier; ดู Derrida 1976 และ 1988) หรือดังที่ฌาร์ค ลากอง (Jacques Lacan, 1901-1981) ซึ่งให้เห็นว่ารูปสัญลักษณ์หลายตัวสามารถสื่อความหมาย/ความคิดในสิ่งเดียวกันได้ เช่นประตูห้องน้ำในฐานะที่เป็นความหมายสัญลักษณ์ สามารถมีรูปสัญลักษณ์ได้มากกว่าหนึ่งตัว เช่น (ห้องน้ำสำหรับ) “ผู้ชาย,” “ผู้หญิง” เป็นต้น (ดู Lacan 1977:51) นอกจากนี้เมื่อสัญลักษณ์ไม่มีความหมายในตัวเอง แต่ความหมายเป็นผลมาจากความแตกต่างจากสัญลักษณ์ตัวอื่น ๆ ในระบบของภาษาแล้ว สัญลักษณ์ทุกตัวจึงเป็นอย่างที่แดร์ริดาซึ่งให้เห็นว่าต่างก็มีร่องรอย (trace) ของกันและกันเต็มไปหมด หากความชัดเจน สมบูรณ์ เด็ดขาดไม่ได้ ความหมายจึงเป็นเรื่องของการดำรงอยู่ร่วมกัน (co-presence) แดร์ริดาเรียกสภาวะการณ์เช่นนี้ว่า “différance” (ดู Derrida 1982: 1-29 และ 307-30) กล่าวอีกนัยหนึ่ง ในทฤษฎีของนักทฤษฎีแนวหลังโครงสร้างนิยมอย่างแดร์ริดา ความหมายของสัญลักษณ์เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มิได้อยู่ภายใต้การกำกับของกฎเกณฑ์ของภาษาอย่างแข็งทื่อ ขณะเดียวกันความหมายก็มีใช้เรื่องของความสมบูรณ์เด็ดขาด หรือหยุดนิ่ง แต่มีลักษณะของการชะลอ/เลื่อน/เคลื่อน (defer) เสมอ อันเป็นผลมาจากการประกอบกันขึ้นของสัญลักษณ์ต่าง ๆ อย่างไม่รู้จักสิ้น

ความหมายของสัญลักษณ์ (The Meaning of the Sign)

สาระสำคัญประการที่สามในความคิดของโซซูร์ได้แก่เรื่องของความหมายของสัญลักษณ์ ซึ่งโซซูร์เห็นว่าเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ (relations) และความแตกต่าง (distinction) โซซูร์เรียกความหมายแบบนี้ว่า diacritics ที่เป็นเช่นนั้นเพราะโซซูร์เห็นว่าภาษาเป็นระบบที่สร้างขึ้นจากความแตกต่าง/ความตรงข้ามของหน่วยย่อยต่าง ๆ ความหมายมิได้เกิดจากคุณสมบัติเฉพาะของแต่ละหน่วยย่อย แต่ความหมายของหน่วยย่อยเป็นผลมาจากความแตกต่างของหน่วยย่อยด้วยกันเอง (distinction) ขณะเดียวกันความหมายของหน่วยย่อยเหล่านี้เป็น

ไปได้ก็ด้วยอยู่ภายใต้หรือเป็นส่วนหนึ่งของระบบใหญ่เท่านั้น (relation) เอกลักษณ์ในภาษาจึงเป็นเรื่องของการเปรียบเทียบและความแตกต่าง (relational identity) ซึ่งต่อมาได้รับการพัฒนาและสานต่อในรูปของการศึกษาตัวตน/ความเป็นอื่น (self/other) หรือเอกลักษณ์/ความแตกต่าง (identity/difference) ในแวดวงการศึกษาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในปัจจุบัน ตัวอย่างของสัญญาะ "ม้า" ที่ผู้เขียนกล่าวถึงข้างต้นมีความหมายเพราะไม่ใช่ "หมู," "แมว," หรือ "เม่น" ขณะเดียวกัน "ม้า" เป็นม้าได้เพราะเป็นส่วนหนึ่งของระบบการจำแนกแยกแยะสัตว์ ในทำนองเดียวกันสัญญาะ "สีแดง" เป็นสีแดงได้เพราะไม่ใช่สีเขียว สีขาว หรือสีน้ำเงิน ขณะเดียวกันก็เป็นหนึ่งในระบบของการจำแนกแยกแยะสีเป็นต้น, หรือตัวอย่างที่ไซซูร์ยกไว้ในหนังสือของเขา (ดู Saussure 1959: 108-9) ในเรื่องของรถไฟที่ยาวสองท่อมียี่สิบห้า (8.25 pm.) ที่วิ่งระหว่างนครเจนีวาถึงกรุงปารีสก็เช่นกัน ไม่ว่ารถไฟที่ยาวดังกล่าวจะออกช้าหรือเร็วกว่าสองท่อมียี่สิบห้า หรือไม่ว่าตู้รถไฟ คนขับรถไฟ จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร เราก็ยังมีความรู้สึกว่าเป็นรถไฟที่ยาวเดียวกันคือที่ยาวสองท่อมียี่สิบห้า ที่เป็นเช่นนั้นเพราะว่ารถไฟที่ยาวสองท่อมียี่สิบห้า ไม่ใช่รถไฟที่ยาวสามท่อม สี่ท่อม ฯลฯ และวิ่งจากนครเจนีวาสู่กรุงปารีสไม่ใช่เส้นทางอื่น ขณะเดียวกันรถไฟที่ยาวดังกล่าวก็เป็นหนึ่งในระบบของขบวนรถไฟที่วิ่งในวันนั้น คือมีตารางวิ่งของตัวเอง มีตำแหน่งแห่งที่ของตัวเองในระบบใหญ่ ในวันนี้เอกลักษณ์และความหมายจึงเป็นเรื่องของความสัมพันธ์และความแตกต่างไปพร้อม ๆ กัน, หรือตัวอย่างของหมากรุกที่ผู้เขียนกล่าวถึงข้างต้นก็เช่นกัน (ดู Saussure 1959: 110) ตัวหมากจะทำด้วยวัสดุอะไรก็ไม่สำคัญ จะมีรูปร่างอย่างไรก็ไม่สำคัญ ตราบเท่าที่ตัวหมากแต่ละตัวยังคงมีหน้าที่เฉพาะของตัวเองเพื่อบ่งบอกถึงความแตกต่างของตัวเองเมื่อเปรียบเทียบกับตัวหมากตัวอื่น ๆ แต่ถ้าหากอยู่นอกกระดานหมากรุก ตัวหมากเหล่านี้ก็ไม่มี ความหมาย เป็นเพียงเศษวัสดุ เนื่องจากความหมายเป็นเรื่องของระบบของความแตกต่าง ตัวหมากแต่ละตัวจะมีค่า (value) ก็ต่อเมื่ออยู่ในตำแหน่งที่เฉพาะของตนในระบบของหมากรุกเท่านั้น ดังนั้น เอกลักษณ์และความหมายจึงมิใช่เรื่องของคุณสมบัติเชิงวัตถุ (material identity) แต่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์และความแตกต่างภายใต้ระบบหนึ่ง ๆ หรือที่ไซซูร์เรียก

ว่า "a synchronic/relational identity" นั้นเอง

ความคิดเกี่ยวกับเอกลักษณ์ข้างต้นช่วยให้เราเห็นว่าเรื่องของความหมาย (signification) กับเรื่องของการเป็นตัวแทน (representation) เป็นคนละเรื่องกัน ความหมายในเชิงภาษาในทฤษฎีของโซซูร์ เป็นเรื่องของความแตกต่าง/ความตรงกันข้าม ฉะนั้นภาษาจึงเป็นมากกว่าเรื่องของการระบุชื่อคน สัตว์ สิ่งของ, หรือเป็นเรื่องของการเป็นตัวแทนโลกวัตถุ หรือความคิดอย่างที่นักทฤษฎีแนวประจักษ์นิยมและแนวปฏิฐานนิยมเชิงตรรกะพยายามเผยแพร่และตอกย้ำภาษาเป็นระบบของความสัมพันธ์ของสัญญาณต่าง ๆ ค่าของสัญญาณแต่ละตัวเกิดจากความแตกต่างระหว่างสัญญาณ แม้แต่พยัญชนะแต่ละตัวในภาษาก็เป็นเรื่องของความแตกต่างและการถูกกำหนดให้เป็นทั้งสิ้น เช่น รูปสัญญาณตัว "t" หรือเสียงที่เปล่งออกมาว่า "ที" ในภาษาอังกฤษ กับความหมายสัญญาณในรูปของพยัญชนะตัว "t" ก็ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยตรง ยกเว้นถูกทำให้เกี่ยวข้องโดยระบบของภาษา แม้แต่รูปสัญญาณของตัว "t" ก็สามารถเขียนได้หลายแบบ (t, T, T, L.) เพียงแต่ต้องเขียนให้ไม่ซ้ำกับพยัญชนะตัวอื่น เขียนให้สามารถระบุได้ว่าไม่ใช่พยัญชนะตัวอื่นในระบบพยัญชนะเดียวกันเท่านั้น ส่วนวิธีการในการผลิตสัญญาณแทบไม่มีความสำคัญ เนื่องจากไม่ส่งผลกระทบต่อระบบ เช่นสัญญาณตัว "t" ข้างต้น จะเขียนด้วยสีอะไรก็ได้ เขียนลงในสมุดพื้นดิน หรือแกะสลักไว้ที่ต้นไม้ก็ได้ ตราบเท่าที่ยังอ่านได้ว่าเป็นตัว "t" ไม่ใช่พยัญชนะตัวอื่นเป็นใช้ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้โซซูร์จึงสรุปว่า "ในภาษาจะมีแค่เรื่องของความแตกต่างที่ถูกทำให้เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน"¹¹ และ "ภาษาเป็นเรื่องของรูปแบบไม่ใช่เนื้อหาสาระ ความจริงข้อนี้จะต้องได้รับการเน้นย้ำ เพราะความผิดพลาดต่าง ๆ ของการศึกษาภาษา ไม่ว่าจะในรูปของการศึกษาคำในภาษา วิธีการผิด ๆ ในการใช้ภาษาว่าเป็นการระบุถึงวัตถุสิ่งของ ล้วนเกิดมาจากข้อสมมุติฐานที่ผิด ๆ ว่าปรากฏการณ์ของภาษาจะต้องมีเนื้อหาสาระ"¹² ดังนั้น ในระบบของ

11. ดู Saussure 1959: 120. ดันฉบับภาษาอังกฤษมีดังนี้: "...in language there are only differences without positive terms." (ตัวเน้นเป็นของดันฉบับ)

12. ดู Saussure 1959: 122. ดันฉบับภาษาอังกฤษมีดังนี้: "...language is a form and not a substance. This truth could not be overstressed, for all the mistakes in our

สัญญาที่ความหมายเป็นเรื่องของความแตกต่าง ทำให้ความคิดในเรื่องศูนย์-กลางไม่มีความหมายและไม่มีความเป็น เนื่องจากความหมายมิได้เป็นเรื่องของเอกลักษณ์อีกต่อไป แต่อยู่ที่ความแตกต่างมากกว่า

ในเรื่องของความสัมพันธ์ในภาษานั้น โสซัวร์เห็นว่ามีความสัมพันธ์ที่สำคัญ 2 แบบได้แก่ (1) ความสัมพันธ์ในระดับของการใช้ภาษาหรือวากยสัมพันธ์ (syntagmatic relations) เป็นความสัมพันธ์ในระดับเดียวกันหรือในแนวราบ ด้วยการนำคำต่าง ๆ มาเรียงต่อ ๆ กันเป็นเส้นตรง ในระบบของวากยสัมพันธ์นี้ คำจะมีค่าก็เฉพาะในตำแหน่งแห่งที่ของตนเมื่อเปรียบเทียบกับคำที่อยู่ข้างหน้าหรือคำที่ตามหลังในรูปของประโยคต่าง ๆ ดังประโยค "John loves Mary." ที่ผู้เขียนกล่าวถึงข้างต้น และ (2) ความสัมพันธ์แบบแนวตั้ง แบบหมวดหมู่ หรือแบบกระบวนทัศน์ (associative/paradigmatic relations) ด้วยการนำคำที่มีลักษณะคล้ายกันมาจัดไว้เป็นกลุ่มคำชุดเดียวกัน เพื่อชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกับคำอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน เช่น คำว่า "การสอน" ก็จะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคำว่า "การเรียน," "การอ่านหนังสือ," และ "โรงเรียน" เป็นต้น ในระดับของวากยสัมพันธ์ ความสัมพันธ์จะเป็นแบบปรากฏให้เห็น เรียงกันเป็นชุด ส่วนความสัมพันธ์แบบหมวดหมู่หรือกระบวนทัศน์จะไม่ปรากฏให้เห็นตรง ๆ แต่ถูกจัดไว้ในระบบความคิดของเรา เมื่อเห็นหรือได้ยินคำในกลุ่มนี้ ก็สามารถสร้างความเชื่อมโยงกับคำอื่น ๆ ในกลุ่มได้ และในระบบของภาษา ความสัมพันธ์สองระดับนี้ไปด้วยกัน แยกกันไม่ได้ การพูด/การใช้ภาษาต้องอาศัยความสัมพันธ์สองระดับนี้ไปพร้อม ๆ กัน กล่าวคือ ต้องรู้จักจัดเรียงถ้อยคำ และต้องรู้จักตั้งคำที่เกี่ยวข้องกันมาใช้ การหาหรือเลือกคำมาใช้ในประโยค การแทนที่คำหนึ่งด้วยอีกคำหนึ่ง เป็นความสัมพันธ์แบบกระบวนทัศน์ ส่วนการเรียงลำดับคำเป็นเรื่องของวากยสัมพันธ์ ความรู้ความเข้าใจในเรื่องของความสัมพันธ์สองแบบนี้้นำเราไปสู่ (1) ความเข้าใจในเรื่องของคำอุปมาอุปไมย หรือการใช้คำแทนที่กันโดยที่ความหมายไม่เปลี่ยนแปลง (metaphor) เช่นใช้คำว่า "เก้าอี้"

terminology, all our incorrect ways of naming things that pertain to language, stem from the involuntary supposition that the linguistic phenomenon must have substance." (ตัวเน้นเป็นของต้นฉบับ)

แทน “ตำแหน่ง” เป็นต้น เป็นการใช้รูปสัญลักษณ์ตัวหนึ่งแทนที่/สวมรอยอีกตัวใน
ห่วงโซ่ของการสื่อความหมาย โดยที่สัญลักษณ์ที่ถูกแทนที่ก็ยังมีได้หายไปไหน
เพียงแต่ไม่ปรากฏในขณะนั้นเท่านั้น ฉะนั้นการใช้ภาษาก็คือการแทนที่/สวมรอย
นั่นเอง วิธีคิดเหล่านี้เดอริดาได้นำมาสานต่อในการศึกษาการเขียน/งานเขียน
(writing) ในงานที่มีชื่อเสียงของเขาชื่อ *Of Grammatology* (ดู Derrida 1976)
และ (2) ความเข้าใจในเรื่องของความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างคำเพื่อสร้าง
ความหมายขึ้นมา (metonymy) เช่น ความยากจนกับกระท่อม เป็นต้น นั่นคือ
metaphor เป็นเรื่องของการแทนที่/สวมรอย และไม่จำเป็นต้องมีความ
เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยตรง ส่วน metonymy เป็นเรื่องของการเชื่อมโยงกัน
โดยตรง ในนัยนี้ภาษาจึงเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยกับส่วน
ใหญ่ (ดู Saussure 1959: 120) องค์กรรวมจะมีค่าเป็นองค์กรวมก็ต่อเมื่ออยู่ใน
ความสัมพันธ์กับส่วนย่อย ขณะเดียวกันส่วนย่อยจะมีค่ามีความหมายก็ต่อเมื่อ
เป็นส่วนหนึ่งขององค์กรวม ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไปไม่ได้ และนี่คือสาระสำคัญ
อีกประการที่สำนักโครงสร้างนิยมนำมาใช้ในการหาความรู้ของตนในเวลาต่อมา
ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยกับส่วนใหญ่คือความสัมพันธ์แบบวากยสัมพันธ์
เป็นความสัมพันธ์ในเรื่องระบบของภาษา ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยกับ
ส่วนย่อย เป็นความสัมพันธ์แบบกรรขบวนทัศน์ เป็นเรื่องของบุคคลในระดับของ
การใช้ภาษา ที่เก็บสะสมไว้ในระดับของจิตไร้สำนึก

การศึกษาภาษาแนววิวัฒนาการ กับการศึกษาภาษาแนวโครงสร้าง (Diachronic and Synchronic Linguistics)

สาระสำคัญประการสุดท้ายในความคิดเกี่ยวกับภาษาของโซซูร์ได้แก่การ
แยกแยะการศึกษาภาษาแนววิวัฒนาการหรือแนวประวัติศาสตร์หรือการ
ศึกษาภาษาแบบข้ามช่วงเวลา (diachronic linguistics) กับการศึกษาภาษา
แนวโครงสร้างหรือการศึกษาภาษาแบบร่วมเวลา (synchronic linguistics)
โซซูร์มิได้สนใจศึกษาวิวัฒนาการ/การเปลี่ยนแปลงของภาษาในต่างช่วงเวลากัน

ของภาษาใดภาษาหนึ่งเป็นการเฉพาะ (diachronic) แต่สนใจศึกษาระบบ/โครงสร้างพื้นฐานของภาษาโดยทั่ว ๆ ไป (synchronic) อันเป็นฐานรากสำคัญที่ทำให้ภาษาดำรงอยู่ได้ แม้ว่าระบบ/โครงสร้างเหล่านี้จะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละภาษาก็ตาม นั่นคือโซซูร์สนใจศึกษาภาษาทั้งหมดในช่วงเวลาหนึ่ง มิใช่ศึกษาส่วนเสี้ยวของภาษาในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน สำหรับโซซูร์ภาษาจะมีโครงสร้างพื้นฐานบางอย่างเหมือนกัน แต่มีได้หมายความว่าโครงสร้างชุดนี้หยุดนิ่ง ไม่มีการเปลี่ยนแปลง และหน้าที่ของนักภาษาศาสตร์จะต้องค้นหาโครงสร้างชุดนี้ให้พบ เป็นการศึกษาการดำรงอยู่ของโครงสร้างโดยไม่คำนึงถึงมิติของเวลา เพื่อดูถึงระบบ กระบวนการของภาษา เพราะในความเห็นของโซซูร์ ภาษาเป็นเรื่องของระบบ, สถาบันสังคม และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ การแยกการศึกษาภาษาของโซซูร์ด้วยการดูถึงวิวัฒนาการของการใช้ภาษากับการดูที่โครงสร้างพื้นฐานของภาษา นำไปสู่การแยกระหว่างภาษา/ระบบภาษา (langue) กับการพูด/การใช้ภาษา (parole) ที่ผู้เขียนได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ระบบภาษาสำหรับโซซูร์ไม่มีรูปแบบใด ๆ ที่แน่นอน แต่ประกอบกันขึ้นจากการใช้ภาษาของแต่ละบุคคลในรูปแบบต่าง ๆ เพียงแต่การประกอบกันขึ้นของการใช้ภาษาเหล่านี้ เป็นไปได้ก็ด้วยมีระบบ ๆ หนึ่งร้อยรัดให้ดำรงอยู่ ดังนั้น หากไม่มีความรู้ความเข้าใจในระบบของภาษา ก็จะไม่มีความเข้าใจเสียงที่เปล่งออกมาได้เลย ความคิดในเรื่องของการแยกระหว่างภาษากับการใช้ภาษา เมื่อนำมาใช้กับการศึกษาวรรณคดี (literature) ช่วยให้เราเห็นว่าไม่มีงานวรรณกรรมชิ้นใดที่มีความหมายกับเรา หากเราไม่เข้าใจระบบของวรรณคดี

เมื่อเป็นเช่นนี้หัวใจของการศึกษาวรรณคดีในแบบโครงสร้างนิยม จึงเป็นดังที่โรมัน จาคอบสัน (Roman Jakobson) ชี้ให้เห็นว่าไม่ใช่เป็นการศึกษาตัววรรณกรรม/งานเขียนชิ้นใดชิ้นหนึ่งเป็นการเฉพาะ แต่เป็นการศึกษาความเป็นวรรณคดี/ระบบของวรรณคดี (literariness: ดูรายละเอียดใน Scholes 1974: 15) มากกว่า นั่นคือการศึกษาวรรณคดีแนวโครงสร้างนิยมจะไม่ศึกษาวรรณคดีแต่ละชิ้นแยกเป็นเอกเทศ แต่จะมองวรรณกรรมชิ้นนั้น ๆ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบวรรณคดีทั้งหมด ระบบของวรรณคดีแสดงออกมาในรูปแบบ

ของรหัส/กฎเกณฑ์ (code) ชุดหนึ่งที่กำลังกับการเขียน/การผลิต รวมตลอดถึงการอ่าน การทำความเข้าใจสิ่งที่เรียกว่า “วรรณคดี” อีกต่อ ความหมายของงานเขียนมิได้อยู่ที่ตัวงานเขียนนั้น แต่อยู่ที่ความสัมพันธ์ของงานดังกล่าวกับงานเขียนชิ้นอื่น ๆ ในระบบของวรรณคดี หรือที่จูเลีย คริสตีวา (Julia Kristeva) เรียกว่า “สัมพันธ์บท” (intertextuality) นั่นเอง การชี้ให้เห็นถึงความสำคัญ ของกฎเกณฑ์ที่เป็นตัวกำหนดความหมายของงานเขียนของสำนักโครงสร้างนิยม ช่วยทำให้การอ่านงานเขียนหรือ “วรรณคดี” ของเรามีความสนุกและมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น เพราะมิใช่เป็นการอ่านเนื้อหาสาระของงานอีกต่อไป แต่เป็นการอ่านเพื่อค้นหารหัส หรือทำให้บรรดากฎเกณฑ์ที่ประกอบกันขึ้นเป็นงานเขียนนั้น ๆ และที่ประกอบกันขึ้นเป็นการอ่านของเรา ที่ตกผลึกอยู่ในระดับของจิตไร้สำนึกกระจางชัดขึ้นมา หรือที่โรลอง บาร์ธส์ เรียกว่า *The Pleasure of the Text* (ดูรายละเอียดใน Barthes 1973) ในทำนองเดียวกัน เลวี-สโตรสนำความคิดในการศึกษาภาษาแนวโครงสร้างมาศึกษานิทานปรัมปรา (myth) ของคนเผ่าพื้นเมืองดั้งเดิม ด้วยการตัดข้ามเรื่องช่วงเวลา (synchronic) เพื่อมุ่งหา “โครงสร้าง” (structure) ที่เป็นสากลที่ร้อยรัดนิทานเหล่านี้เข้าด้วยกันจนสามารถบอกได้ว่าเป็น “นิทานปรัมปรา” (ดูรายละเอียดในบทที่ 2)

อย่างไรก็ตาม การแยกการศึกษาภาษาออกเป็นแบบวิวัฒนาการกับแบบโครงสร้างนิยม และให้ความสำคัญกับแบบหลังของโซซูร์ ทำให้โซซูร์ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างผิด ๆ ว่าไม่สนใจศึกษามิติทางประวัติศาสตร์ ไม่มีมิติทางประวัติศาสตร์ในการศึกษาภาษาของเขา แต่คูลเลอร์ (ดู Culler 1976: 38-40) กลับเห็นไปในทิศทางตรงกันข้ามว่าโซซูร์ตระหนักถึงมิติทางประวัติศาสตร์ของภาษาอย่างมาก มากจนเห็นถึงลักษณะของการถูกกำหนดให้เป็นของภาษา (arbitrariness) อันเป็นผลทำให้ความหมายของภาษาไม่หยุดนิ่ง ตายตัว แต่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา นั่นคือลักษณะของการถูกกำหนดให้เป็นของภาษาเป็นเรื่องของประวัติศาสตร์อย่างมาก ความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญลักษณ์กับความหมายสัญลักษณ์เป็นกระบวนการทางประวัติศาสตร์ในตัวเองอยู่แล้ว เพียงแต่โซซูร์เห็นว่าวิธีการศึกษา/วิธีวิเคราะห์ภาษาต้องศึกษาแบบไม่มีประวัติศาสตร์ (an

ahistorical analysis) คือศึกษาภาษาในช่วงเวลาเดียวกัน ยิ่งถ้าหากเชื่อว่าความหมายของภาษาเป็นเรื่องของความสัมพันธ์และความแตกต่างดังกล่าวมาแล้วข้างต้น การศึกษาภาษาแบบข้ามช่วงเวลา/แบบวิวัฒนาการ ยิ่งเป็นที่น่าสงสัยว่าจะเป็นไปได้และจะมีประโยชน์ต่อการศึกษาภาษาอย่างไร การศึกษาภาษาแบบโครงสร้างหรือแบบร่วมเวลากันต่างหากที่จะนำเราไปสู่ความรู้ ความเข้าใจภาษาในแบบของวิวัฒนาการ ดังนั้น สำหรับโซซูร์จึงไม่มีเรื่องของวิวัฒนาการของภาษา จะมีก็แต่การเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความสัมพันธ์และความแตกต่างของสัญญาณในระบบภาษาหนึ่ง ในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น ในระบบของภาษา, สำหรับโซซูร์, ไม่มีอะไรที่เป็นไปเองโดยธรรมชาติหรือโดยตัวของตัวเอง แต่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ที่ถูกกำหนดให้เป็นภายใต้ระบบของภาษานั้นคือในความเห็นของโซซูร์ (ดูรายละเอียดใน Fokkema and Ibsch 1978: 51) เสถียรภาพ/ความมั่นคงของสัญญาณเป็นผลมาจากลักษณะของการถูกกำหนดให้เป็น (arbitrariness) บวกกับจารีตปฏิบัติในสังคม (conventionality) และส่งผลให้ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันเกิดขึ้นในระบบของภาษา เมื่อเป็นเช่นนั้น การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภาษาแบบข้ามช่วงเวลาในทฤษฎีของโซซูร์ จึงมีความสำคัญน้อยกว่าการศึกษาภาษาแบบร่วมเวลาเดียวกัน ฉะนั้น หากพิจารณาอย่างไม่รอบคอบแล้ว อาจทำให้เข้าใจผิดไปว่าทฤษฎีภาษาของโซซูร์ไม่มีที่ว่างให้กับปัจจัยภายนอกภาษา (extra linguistic influence) เนื่องจากมองภาษาว่าเป็นระบบที่สมบูรณ์ในตัวเอง ไม่แตกต่างไปจากที่มิเชล ฟูโกถูกวิพากษ์วิจารณ์ในทำนองเดียวกันในกรณีของการวิเคราะห์วาทกรรม (discursive analysis) ของเขา ในทางกลับกันผู้เขียนมีความเห็นว่าความโดดเด่นของการวิเคราะห์ภาษาของโซซูร์ น่าจะอยู่ที่การมีที่ว่างให้กับจารีตปฏิบัติในสังคม และข้อเท็จจริงทางสังคมในทฤษฎีภาษาของเขา ผ่านการมองภาษาในฐานะที่เป็นระบบของสัญญาณดังกล่าวมาแล้ว ส่วนข้อบกพร่องที่สำคัญของโซซูร์น่าจะอยู่ที่การไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาประโยค เพราะเห็นว่ามีใช้หน่วยพื้นฐานของภาษาศาสตร์ การไม่สนใจศึกษาประโยค ทำให้โซซูร์ไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาหลักไวยากรณ์อย่างที่นักภาษาศาสตร์ยุคหลังอย่างนอม ชอมสกี (Noam Chomsky) ให้ความสนใจ หรือที่เรียกว่า “สำนักไวยากรณ์ใหม่” (the New

Grammarians) นอกจากนี้ การให้ความสำคัญกับเรื่องของระบบ/กฎเกณฑ์อย่างมาก ทำให้ไชซูร์มองข้ามหรือไม่มีที่ว่างให้กับความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ภายใต้ระบบ/กฎเกณฑ์ (rule-governed creativity) ดังตัวอย่างของการแต่งกลอนหรือการแต่งประโยค ซึ่งผู้แต่งสามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาได้ในระดับหนึ่งภายใต้กฎเกณฑ์ที่ถูกกำหนดให้ หรือที่ชอมสกีเรียกว่า “ไวยากรณ์เพิ่มพูน/ไวยากรณ์ปรับรูป” (a generative/transformative grammar) นั้นเอง (ดูรายละเอียดใน Chomsky 1965)

จากที่ผู้เขียนได้กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น แม้ว่าจะไม่สามารถให้ภาพของความสลับซับซ้อนของความคิดในเรื่องภาษาของไชซูร์ได้อย่างหมดจด ขณะเดียวกันก็ได้พูดถึงข้อวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ ที่มีต่อความคิดของไชซูร์อย่างจริงจัง (ดูตัวอย่างของการวิพากษ์วิจารณ์เหล่านี้ได้ใน Clark 1981: ch. 6; Jameson 1972: ch. 1; Lentricchia 1980: ch. 4, และ Descombes 1986: ch. 5) แต่ก็มั่นใจว่าสามารถแสดงให้เห็นถึงสาระสำคัญของความคิดของไชซูร์ อันจะเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการทำความเข้าใจวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมที่กล่าวถึงข้างหน้า และคงพอจะช่วยให้เราเห็นถึงคุณูปการที่สำคัญของไชซูร์ต่อการศึกษา/วิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการมองปัญหาในเชิงของระบบ และในเชิงของความสัมพันธ์ ด้วยการศึกษาลักษณะ การกระทำของคนในสังคมในฐานะที่เป็นสัญญาณและระบบของสัญญาณ ไม่แตกต่างไปจากระบบของภาษา เมื่อเป็นระบบของสัญญาณ ตัวพฤติกรรม การกระทำ ปรากฏการณ์ หรือเหตุการณ์จะมีความหมายก็ต่อเมื่อมีกฎเกณฑ์ (rule/convention/code) ชุดหนึ่งกำกับ/กำหนดให้มีความหมายขึ้นมา ในขั้นนี้ศูนย์กลางของการศึกษาจึงมีได้อยู่ที่ตัวการกระทำ แต่อยู่ที่บรรดากฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคมที่เป็นตัวกำหนด สร้างความหมายให้กับการกระทำนั้น ๆ อีกต่อมากกว่า การให้ความสำคัญกับกฎเกณฑ์มากกว่าตัวเหตุการณ์หรือตัวการกระทำของไชซูร์นำไปสู่วิธีคิดที่สลาย สันคลอนฐานะความเป็นองค์ประธานของมนุษย์ ที่วิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมนำมาเป็นฐานรากในการหาความรู้ในเวลาต่อมา กล่าวอีกนัยหนึ่ง มรดกตกทอดที่สำคัญที่ไชซูร์มอบให้กับการศึกษาสังคม-

ศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ได้แก่วิธีการอธิบายเชิงโครงสร้าง (structural explanation) มากกว่าการอธิบายเชิงสาเหตุ-ผลลัพธ์ (causal relations) ที่นิยมใช้กันอย่างดาษดื่นในแวดวงการศึกษาสังคมศาสตร์แนววิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (ดูการเปรียบเทียบคำอธิบายสองแนวนี้ได้ในงานที่น่าสนใจยิ่งของ Garfinkel 1981: ส่วนการวิพากษ์วิจารณ์คำอธิบายเชิงสาเหตุ-ผลลัพธ์ที่แหลมคมหาดูได้ใน Hanson 1958) ด้วยการใช้ชวนให้เห็นว่าการกระทำชนิดหนึ่ง จะมีความหมายก็ต่อเมื่อมีกฎเกณฑ์ชุดหนึ่งกำกับ/กำหนดให้เกิดความหมายขึ้นมา ความหมายจึงเป็นคนละเรื่องกับสาเหตุ-ผลลัพธ์ แต่ความหมายเป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสิ่งนั้น ๆ ในระบบ ๆ หนึ่งมากกว่าจึงเป็นการอธิบายในระนาบเดียวกัน (synchronic) มากกว่าต่างระนาบ (diachronic) ส่วนความสำคัญของการอธิบายเชิงโครงสร้างอยู่ที่ว่าเป็นการอธิบายในสิ่งที่เราหลงลืม มองข้าม ไม้ให้ความสำคัญ หรือไม่ให้ความสนใจ เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา เป็นธรรมชาติ เป็นเรื่องของความรู้ ความจริง หรือไม่ก็เป็นเรื่องที่เราคุ้นเคย เคยชิน ยอมรับจนไม่อยู่ในฐานะที่จะตั้งคำถามได้ พอร์ยด์เรียกสิ่งที่เราหลงลืมนี้ว่า "จิตไร้สำนึก" (the unconscious), ส่วนบาร์ธส์เรียกว่า "มายาคติในสังคม" (mythology), พูโกเรียกว่า "สิ่งที่เราคิดไม่ได้" (the unthought), และโทนี มอร์ริสัน นักเขียนสตรีผิวดำชาวอเมริกันเจ้าของรางวัลโนเบลสาขาวรรณคดี เรียกว่า "สิ่งที่ไม่พูดกัน/สิ่งที่พูดไม่ได้" ("unspeakable things unspoken," ดู Morrison 1989) เป็นสิ่งที่ตกผลึกฝังรากลึกอยู่ในจิตไร้สำนึกของเรา จนเราเองก็บอกไม่ได้ว่าได้มาอย่างไร ดังกรณีของภาษาที่ไซซูร์พยายามชี้ให้เราเห็นเป็นต้น คำอธิบายเชิงโครงสร้างของไซซูร์ ซึ่งต่อมาสำนักโครงสร้างนิยมรับมาใช้ เปลี่ยนฐานะมนุษย์จากผู้กระทำสู่การเป็นเพียงร่างทรงของบรรดากฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคม ที่ทำให้การกระทำหนึ่ง ๆ มีความหมายขึ้นมา ฐานะการเป็นผู้กระทำของมนุษย์ (a conscious subject) เมื่อตกมาถึงมือสำนักโครงสร้างนิยมจึงกลายเป็นเพียงมายาคติชุดหนึ่งหากพูดในภาษาของบาร์ธส์, หรือเป็นเพียงนิทานปรัมปราเรื่องหนึ่งหากพูดในภาษาของเลวี-สโตรส ที่ถูกสร้างขึ้นโดยระบบวัฒนธรรม-สังคมแบบหนึ่งเท่านั้น มิได้มีความเป็นจริงหรือเป็นธรรมชาติแต่อย่างใด ทั้งสิ้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2540. *รัฐศาสตร์ การบริหารรัฐกิจ ทฤษฎี: หนึ่งทศวรรษรัฐศาสตร์แนววิพากษ์*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.
2543. *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น*. ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- นพพร ประชากุล. 2538. คำนำบทแปล ไวยากรณ์ของภาพ. *วารสารธรรมศาสตร์*, 21, 2 [พ.ศ.-ส.ศ.]: 110-12.
2542. แพร์ตีนอง เดอ โซซูร์ บิดาแห่งภาษาศาสตร์และโครงสร้างนิยม. *สารคดี*, 15, 171 [พ.ศ.]: 133-37.
- ประชา สุวิธานนท์. 2540. *แต่เหนือ เกือหน้ง: รวบรวมทวิจารณภำพยนตรจกนิตรสรำ "สรำคดี" 2532-2539*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน
2542. *แต่เหนือ เกือหน้งเล่มสอง: บทวิจารณภำพยนตรแันวสัยศำสตรโคจรงสรำง*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- พิณทิพย์ หวยเจริญ. 2543. *ภำพรวมขงกรำศึกษำภำษำและภำษำศำสตร*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุกัญญา ทาญตระกูล. 2535. ภาษา: สัญลักษณ์: วรรณคดี. *โลกหนังสือ*, 5, 5 [ก.พ.]: 24-45.

ภาษาอังกฤษ

- Althusser, Louis. 1971. [1984] Ideology and ideological state apparatuses. In *Essays on Ideology*. Pp.1-60. London: Verso.
- Barthes, Roland. 1967. [1980] *Elements of semiology*. Translated from the French by Annette Lavers and Colin Smith. New York: Hill and Wang.
1973. [1975] *The Pleasure of the text*. Trans. by Richard Miller. With a note on the text by Richard Howard. New York: Hill and Wang.
- Belluck, Pam. 2000. Barefooters seek some wiggle room. *Bangkok Post*, July 16: 4.
- Benoist, Jean-Morie. 1970. The end of structuralism. *Twentieth Century Studies*, 3 [May]: 31-54.
- Brent, Joseph. 1993. *Charles Sanders Peirce: A life*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Certeau, Michel de. 1985. *Practices of space*. In Blonsky, ed., 1991. Pp.122-45.
- Chomsky, Noam. 1965. [1970] *Aspects of the theory of syntax*. Cambridge: The M.I.T Press.
- Clarke, Simon. 1981. *The foundation of Structuralism: A critique of Lévi-Strauss and*

- the structuralist movement*. Sussex: The Harvester Press.
- Culler, Jonathan. 1973. The linguistic basis of structuralism. In *Structuralism: An introduction*. David Robey, ed. Pp.20-36. Oxford: Clarendon Press.
1976. [1982] *Saussure*. Glasgow: Fontana Paperback.
- Derrida, Jacques. 1976. *Of grammatology*. Trans. by Gayatri Chakravorty Spivak. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
1978. *Writing and difference*. Trans., with an Introduction, and Additional Notes by Alan Bass. London and Henley: Routledge and Kegan Paul.
1982. *Margins of philosophy*. Trans. with Additional Notes by Alan Bass. Brighton: The Harvester Press.
1988. [1993] *Limited Inc*. Evanston: Northwestern University Press.
- Descartes, René. 1960. *Mediations on first philosophy*. Indianapolis and New York: The Bobbs-Merrill Company Inc.
1965. *A discourse on method and other works*. New York: Washington Square Press.
- Descombes, Vincent. 1980. Semiology. In *Modern French philosophy*. Translated by L. Scott-Fox, and J.M. Harding. Pp. 75-109. Cambridge: Cambridge University Press.
1986. *Objects of all sorts: A philosophical grammar*. Trans. by Lorna Scott-Fox, and Jeremy Harding. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Feyerabend, Paul. 1987. Creativity A dangerous myth. *Critical Inquiry*, 13. 4 [Summer]: 700-11.
- Fokkema, Douwe, and Elrud Ibsch. 1978. [1995] *Theories of literature in the twentieth century: Structuralism Marxism aesthetics of reception semiotics*. New York: St. Martin's Press.
- Foucault, Michel. 1970. [1973] *The order of things: An archaeology of the human sciences*. New York: Vintage Books.
1972. *The Archaeology of knowledge*. New York: Pantheon Books.
- and Noam Chomsky. 1971a. [1992] Human nature: Justice versus power. In *Foucault and his interlocutors*, Arnold I. Davidson, ed. Pp. 107-45. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Garber, Marjorie. 1999. (Quotation Marks). *Critical Inquiry*, 25. 4 [Summer]: 653-79.
- Garfinkel, Alan. 1981. Individualism in social thought. In *Forms of explanation: Rethinking the questions in social theory*. Pp. 75-104. New Haven and London: Yale University Press.

- Gilbert-Rolfe, Jeremy. 1997. Blankness as a signifier. *Critical Inquiry*, 24. 1 [Autumn]: 159-75.
- Godzick, Wlad. 1985. *The semiotics of semiotics*. In Blonsky, ed., 1991. Pp. 421-47.
- Hanson, Norwood Russell. 1958. [1969] Causality. In *Patterns of discovery: An inquiry into the conceptual foundations of science*. Pp.50-69. Cambridge: At the University Press.
- Hawks, Terence. 1977. *Structuralism and semiotics*. London: Methuen.
- Hervey, Sandor. 1982. *Semiotic perspectives*. London: George Allen and Unwin.
- Husserl, Edmund. 1970. Appendix VI: The origin of geometry. In *The crisis of European sciences and transcendental phenomenology*. Pp. 353-78. Evanston: Northwestern University Press.
- Jameson, Fredric. 1972. *The Prison house of language: A critical account of structuralism and Russian formalism*. Princeton: Princeton University Press.
- Lacan, Jacques. 1977. *Ecrits: A selection*. Trans. from the French by Alan Sheridan. New York: W.W. Norton and Company.
- Lentricchia, Frank. 1980. *After the new criticism*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lévi-Strauss, Claude. 1963a. *Structural anthropology*. Trans. from the French by Claire Jacobson, and Brooke Grundfest Schaeopf. New York: Basic Books, Inc.
1976. *Structural anthropology*. Volume II. Trans. from the French by Munique Layton. New York: Basic Books, Inc.
1978. *Myth and meaning*. London and Henley: Routledge and Kegan Paul.
- Macksey, Richard, and Eugenio Donato, eds. 1970. [1972] *The structuralist controversy: The language of criticism and the sciences of man*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.
- Merrell, Floyd. 1992. Semiology-structuralism confronts semiotics. In *Sign, textuality, world*. Pp.3-38. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Morrison, Toni. 1989. Unspeakable things unspoken: The Afro-American presence in American literature. *Michigan Quarterly Review*, 28: 1-34.
- Nietzsche, Friedrich. 1974. *The gay science*. Trans., with commentary by Walter Kaufmann. New York: Vintage Books.
- Peirce, Charles Sanders. 1955. *Philosophical writings of Peirce*. Selected, and ed., with an introduction by Justus Buchler. New York: Dover Publications.

- Poulet, Georges. 1970. *Criticism and the experience of interiority*. In Macksey, and Donato, eds. 1970. Pp. 56-72.
- Rorty, Richard. 1979. *Philosophy and the mirror of nature*. Princeton: Princeton University Press.
- Russell, Lee. 1968. Cinema-code and image. *New Left Review* 49 [May-June]: 65-81.
- Saussure, Ferdinand de. 1959. [1966] *Course in general linguistics*. Eds. by Charles Bally, and Albert Sechehaye, in Collaboration with Albert Riedlinger. Trans., with an Introduction and notes by Wade Baskin. New York: McGraw-Hill.
- Scholes, Robert. 1974. *Structuralism in literature*. New Haven and London: Yale University Press.
- Schriff, Alan D. 1995. *Nietzsche's French legacy: A genealogy of poststructuralism*. New York and London: Routledge.
- Silverman, Hugh J. 1979. For a hermeneutic semiology of the self. *Philosophy Today*. 23. 3 [Fall]: 199-204.
- Sturrock, John, ed. 1979. *Structuralism and since: From Lévi-Strauss to Derrida*. Oxford: Oxford University Press.
- Wittgenstein, Ludwig. 1953. [1992] *Philosophical investigations*. Trans. by G.E.M Anscombe. Oxford: Blackwell.